

Univerzita Karlova

Pedagogická fakulta

Katedra pedagogiky

Bakalářská práce

Motivace žáků při volbě povolání

Motivation of Students in Occupational Choices

Autor: **Vít Rutkovský**

Studijní program: Specializace v pedagogice

Studijní obor: Učitelství praktického vyučování a odborného výcviku

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Jarmila Mojžíšová, Ph.D**

PRAHA 2017

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Motivace žáků při volbě povolání vypracoval pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Koberovech dnepodpis:.....

Poděkování

„Rád bych touto cestou vyjádřil poděkování paní PhDr. Jarmile Mojžíšové za ochotu, pozitivní přístup a dostatečnou dávku pedagogického nadhledu při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěl poděkovat své rodině za trpělivost a kolegům v práci za cenné rady.“

Anotace

Téma závěrečné práce „*Motivace žáků při volbě povolání*“ vychází z problematiky volby vhodného studia pro žáka základní školy. Cílem této práce je zjištění podnětů, které vedou žáka během volby povolání. Přihlíží k jeho studijním předpokladům, budoucím možnostem nalezení uplatnění a očekávanému finančnímu ohodnocení. Práce má dvě části. První je zaměřena teoreticky. Uvádí do problematiky motivace, kariérového poradenství a psychologických okolností ovlivňujících mladého člověka v době volby. Druhá část je praktická. Zjišťuje skutečné preference volby, stanovuje míru a důležitost rozhodujících faktorů. Tato část obsahuje výzkum a jeho výsledky.

Annotation

This Final Thesis "Motivation of Students in Occupational Choices" deals with the questions of appropriate career choice of primary scholars. The aim of the Thesis is to find out motives of primary scholars in their career choice. Attention is paid to their study abilities, estimated future job possibilities as well as prospective financial reward. The Thesis consists of two parts, theoretical and practical. The first one of them is focused on the issue of motivation and the psychological factors influencing young people in the process of their career choice. In the second part, real students' preferences are described and both the rate and importance of decisive factors are defined. This part contains the reserch and it's results.

Klíčová slova

volba povolání, motivace, studijní obor, preference volby, střední škola, vzdělání, kariéra

Keywords

choice of career, motivation, branch of study, preferences of choice, secondary school, education, career

Obsah

1 Úvod	5
2 Teoretická část	7
2.1 Motivace.....	7
2.1.1 Motivace a motiv	7
2.1.2 Motivace a emoce	9
2.1.3 Motivace a potřeba.....	10
2.2 Kariérové poradenství.....	11
2.2.1 Vzdělávací systém v ČR	12
2.2.2 Desatero kariérového poradenství	14
2.2.3 Oblasti a zdroje informací	15
2.3 Období volby z pohledu vývojové psychologie	17
2.3.1 Vývojová proměna v dospívání	17
2.3.2 Dospívání a volba povolání.....	20
3 Praktická část	23
3.1 Charakteristika výzkumu	23
3.2 Charakteristika metod	23
3.3 Charakteristika zkoumaného vzorku	24
3.4 Výsledky výzkumu	27
3.4.1 Sekce I. – informace o respondentovi.....	27
3.4.2 Sekce II. – všeobecné preference.....	33
3.4.3 Sekce III. – finanční preference	37
4 Závěr	42
5 Použitá literatura	45
6 Zdroje.....	46
7 Přílohy	47

1 Úvod

„Historii svobodných lidí nepíše náhoda, ale volba. Jejich volba!“¹

Naše společnost žije již více než dvacet pět let ve svobodné zemi. Svoboda nepřišla sama od sebe. Občané museli vzdorem dát najevo nesouhlas s politickým uskupením a vyjádřit tak touhu po změně. V čele této touhy stáli vysokoškolští studenti. Volba povolání těchto studentů proběhla v období, kdy se čas dělil na pětiletky, kdy fungovalo centrální plánování a kdy si spousta z nich nemohla vybrat studium povolání, které by je bavilo, po kterém by toužili. V porevoluční době studenti dospěli, založili rodiny a nyní jejich děti stojí před jedním z prvních důležitých okamžiků svého života, první důležitou volbou, volbou přípravy na budoucí povolání.

Na začátku rozhodování o tématu bakalářské práce si autor položil řadu otázek. Cílem bylo nalezení téma, které by bylo pro autora nejen zajímavé, ale i podnětné a obohacující pro jeho pracovní náplň. Na střední škole, kde autor pracuje, se setkává s žáky základních škol při náborových akcích. Využil proto kontaktů, které díky této činnosti získal, a oslovil žáky čtyř základních škol s otázkami na preference při výběru budoucího povolání. Získal tím nejen podklady pro svoji bakalářskou práci, ale i jasný přehled preferencí žáků, které bude možné použít při náborových aktivitách jak do stávajících, tak do nově otevíraných oborů.

V současné době existuje velmi pestrá a široká škála škol, oborů a zaměření, ze kterých může žák vybírat. Prvním úkolem, který musí žáci při výběru vyřešit, je obecné zaměření oboru. Pokud dokáže vybrat mezi zaměřeními na humanitní nebo technické obory, musí uvážit dostupnost a atraktivitu jednotlivých oborů. Žák musí s pomocí rodičů, učitelů či jiných poradců posuzovat budoucí uplatnění, finanční náročnost studia a její návratnost. Dále musí zhodnotit studijní podmínky na jednotlivých školách. Ukazuje se, že jediná kritéria výběru již nejsou dostupnost stravování a délka vyučovacího dne. Aktuální otázka, kterou školství řeší, se týká objektivního posouzení studijních předpokladů žáka, schopnost projít sítí přijímacího řízení a schopnost studium dokončit a do vytyčeného povolání nastoupit. Tato

¹ Dwight David Eisenhower, 1890–1949

práce shromažďuje názory a informace, které se problematiky týkají a vyhodnocuje pohled žáků i jejich rodičů na ně.

Bakalářská práce je rozdělena do dvou hlavních částí.

První část je teoretická. Jejím obsahem je obecný popis problematiky. Věnuje se motivaci. Zabýváme se důležitou funkcí kariérového poradenství pro žáka a z hlediska vývojové psychologie objasňujeme psychologický stav jedince v období volby povolání. Při sestavení této části jsme se opírali o odbornou literaturu i vlastní zkušenosti.

Druhá část bakalářské práce je zaměřena na praktický pohled. Jejím cílem je zjistit dostatek informací o žákovi. Jaké motivy žák zvažuje a v jakých podmínkách se při volbě ocitá. Také se snaží objasnit, jakými formami můžeme žáka motivovat, aby si při volbě vybral naší školu. Z toho vyplývají tři hlavní cíle. Primárním cílem je zjištění výběrových preferencí žáka a jejich důležitost. Sekundárním cílem je ověření vlivu rodiny na žákovo rozhodnutí. Posledním a terciálním cílem bylo zjištění, jakou roli při rozhodování o budoucím povolání hrají finance. Žáci, kteří v deváté třídě vybírají budoucí studijní obor, potažmo školu, jsou často konfrontováni médii, sociálními sítěmi, svými vrstevníky nebo rodiči s tím, jak velké bude pravděpodobně jejich budoucí finanční ohodnocení a současně jaké pracovní úsilí budou muset vynaložit, než odměnu získají. Zajímali jsme se tedy i o to, jaké mají představy o trhu práce, finanční náročnosti studia nebo vlivu výše dosaženého vzdělání na výši odměny. Některé z těchto témat jsme přestřeli i v dotazníku pro rodiče.

Mezi žáky a rodiči ze čtyř základních škol bylo provedeno výzkumné šetření a výsledky jsou zpracovány do tabulek a názornějších grafů. Výběr škol byl proveden tak, aby se jednalo o školy z různých měst, čímž jsme chtěli zajistit místní různorodost a prověřit, zda existuje rozdíl v preferencích mezi městskými a spádovými školami. Šlo o školy, které do našich lavic posílají nejvíce nových žáků.

V práci jsou uvedeny obsahově související textové bloky. Na tabulky, grafická znázornění a schémata navazuje textová interpretace.

Obě části se věnují volbě budoucího povolání a volbě střední školy v okamžiku ukončení povinné školní docházky v devátém ročníku na základní škole. Nepřihlíží k možnostem dřívějšího ukončení, třeba z důvodu nástupu na osmileté gymnázium a podobně.

2 Teoretická část

2.1 Motivace

2.1.1 Motivace a motiv

„Jediný způsob jak začít, je začít.“

Citát neznámého autora otevírá kapitolu, která se bude zabývat motivací. Motivace je proces – v čase probíhající aktivita. „*Motivace*“ jako název průběhu událostí byla odvozena z latinského „*moveo*“, tedy hýbat se, hybná síla. Je to proces, který v sobě skrývá řadu fází, jednání, má vždy nějaký začátek, průběžná aktivní řešení problémů a situací souvisejících s dosažením cíle a velmi důležitou fází dosažení cíle. Motivaci bychom si mohli představit jako děj, u jehož začátku stojí motiv.

„Lidské jednání iniciuje nějaká vnitřní pohnutka, resp. nějaká vnější pobídka, která může být motivující, jen když aktivuje nějakou vnitřní pohnutku (pobídkou mohou být např. peníze navíc, pokud má jedinec důvod si je vydělat). Tento vnitřní psychický důvod či tuto vnitřní příčinu jednání tvoří motiv, tj. zážitek nebo způsob jednání přinášející nějaké uspokojení (např. uspokojení sexuální nebo potřeby sociálního kontaktu).“²

Podle toho, odkud přichází podnět, můžeme motivaci rozlišovat na vnější a vnitřní. Vlastní uspokojení ze seberealizace, zvědavost při učení, radost z dosaženého výsledku nebo potřeba vykonávání nějaké činnosti jsou vnitřní motivací. Vnější motivace je závislá na venkovním podnětu a je to vnější výsledek činnosti. Například odměna v podobě známky, trest za nesplnění či všeobecná prestiž vykonávané činnosti. „*Žádoucí je, aby se vnější motivy staly vnitřními, aby žák přijal učení jako nezbytnou podmínku k dosažení cíle.*“³

K aktivaci motivace dojde tedy v takové chvíli, kdy je motiv dostatečně silný, pravděpodobnost dosažení je reálná, hodnota cíle je uspokojivá a důsledek chování nepřinese něco negativního, ale naopak pozitivního. Pokud bychom řekli, že vzdělávání je proces, tak jeho motivem by byla touha něco se naučit. Pro člověka pohybujícího se v jiné

² NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace chování*. 3., přeprac. vyd., r. v. 2014, str. 15.

³ KUTÍNOVÁ, Zdeňka a Marie WIEDENOVÁ. *Úvod do psychologie pedagogické a sociální*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 2001, str. 27.

zemi to může být touha naučit se jazyk této země, aby se dorozuměl. Pro žáka první třídy to může být touha naučit se číst, aby si mohl sám přečíst knížku se svým oblíbeným hrdinou či pro žákyni deváté třídy naučit se pedagogické a didaktické postupy při práci v předškolním prostředí a získat tak možnost pracovat s malými dětmi.

Z předchozího textu je patrné, že pro aktivaci motivace je klíčový motiv. Motiv je tedy spouštěcím motorem k jednání. „*Motiv lze pak jednoduše definovat jako určitý vnitřní faktor či podmínku, která má tendenci vyvolat a udržet aktivitu.*“⁴ Za motivem stojí vnitřní pohnutka, kterou si můžeme přiblížit jako například přání, snahu, touhu, úsilí něčeho dosáhnout, v něčem být úspěšný. Motiv současně ovlivňuje leitmotiv – konečný cíl. Význam konečného cíle na spuštění procesu si můžeme přiblížit na základních fyziologických potřebách a procesech každé lidské bytosti. Takovou potřebou je kupříkladu potřeba být nasycen jídlem, nebýt hladový. Hlad v tomto případě představuje pohnutku, jídlo je prostředek a konečným cílem je nasycení, což zajistí utlumení pohnutky a příjemnou a pozitivní emoci (funkcí emoce v motivaci se bude zabývat následující kapitola) z dosažení cíle. Motivem je touha být nasycen. Tato touha vyvolá motivační aktivitu hledání, nakupování či vaření jídla. V okamžiku požití potravin dochází k postupnému slábnutí pohnutky hladu až je pocit hladu zcela odstraněn, dochází k redukci potřeby jídla a nastává uspokojení. Na příkladu je uveden proces motivace a spouštěč – motiv. Jak se zmiňuje M. Homola ve své publikaci, motiv nemusí být jen jeden: „*Nejsme prakticky nikdy motivováni jedním motivem, ale vždy komplexem, v němž jsou motivy vzájemně propojeny a ovlivňují se.*“⁵ U příkladu s jídlem by to mohlo znamenat být nasycen zdravě, být nasycen rychle, být nasycen lehce stravitelnou potravinou apod.

V souvislosti s motivací se občas setkáváme s výrazem „*nedostatek motivace*“ (např. ve školním prostředí – měl bych se učit, ale ještě jsem nezačal – nemusí znamenat nechce se mi, nýbrž – je toho příliš, nerozumím tomu, stejně dostanu špatnou známku). Nedostatek motivace si lze vysvětlit jako nedostatečný, příliš slabý nebo absentující motiv jednání. V průběhu procesu také může dojít ke zjištění, že daný objekt nemá dostatek kompetencí,

⁴ HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, str. 17.

⁵ HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, str. 12.

které by mu umožnily dosažení konečného cíle. Uplatňuje se zde kognitivní proces, který aktivity vyhodnocuje. Porovnává vnější a vnitřní podmínky motivace (zjišťuji, že je toho více, než jsem čekal, a nerozumím tomu). Následkem může být ochabnutí motivace vedoucí k odložení dalšího úsilí o dosažení nebo k úplné ztrátě zájmu. Problém nedostatečné motivace může být i ve špatné interpretaci situace, přisuzování zbytečně velké důležitosti nebo naopak podcenění problému (stejně dostanu špatnou známku).

Problému rozdílného hodnocení relativně stejného výsledku se věnuje kauzální atribuce. Jde o hodnocení vlastního úspěchu a neúspěchu postavené na vnějších a vnitřních podmínkách nebo příčinách. Žáci se obvykle dělí na ty, u nichž převažuje potřeba úspěšného výkonu, a ty, kteří mají potřebu vyhnout se neúspěchu. Tam, kde je motivem potřeba vyhnout se neúspěchu, se setkáváme s úsilím vybírat snadné, či velmi těžké otázky a úkoly. Žáci se snaží vyhýbat soutěžení, které by mohlo odhalit jejich neschopnost. U jedinců s převažující potřebou úspěšného výkonu jde o volbu středně těžkých úkolů, ve kterých mohou zazářit. Úspěch připisují schopnostem a vynaloženému úsilí, neúspěch, který odůvodňují malou osobní připraveností, je motivem k další práci. Pro tyto žáky platí následující slova:

„Motivační důsledky budou pro další výkonové chování (příprava na další hodinu, úsilí vynaložené při příští písemné práci, vytrvalost při přípravě na vyučování apod.) následující: žák bude rozzloben na sebe, že byl nepozorný, avšak očekávání úspěchu v další písemné práci nesníží.“⁶

2.1.2 Motivace a emoce

Aktivace procesu, který nazýváme motivace, je velmi často spojován s emocí. Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, pro nastartování procesu lidského chování či jednání je třeba motiv. Motivem jednání není předmět, hodnota či titul. Motiv je nasycení, dosažení pocitu uspokojení. Takový pocit vyvolává řadu emocí. Klíčové pro motiv a jeho cíl je, aby budoucí emoce byla co nejvíce pozitivní, aby přinášela příjemné pocity z dosažení, úspěchu a ocenění. Čím větší a pozitivnější je vize budoucí emoce, tím více je vzrušující. Vzruch přináší aktivitu a aktivita spouští motivaci. „Některé motivační teorie vycházejí z emocí jako

⁶ HRABAL, Vladimír, František MAN a Isabella PAVELKOVÁ. *Psychologické otázky motivace ve škole*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, str. 115.

*motivů, tj. připisují jim energizující i regulující funkci v chování.*⁷ Emoce jako motiv spouští proces operací a kroků. Cílem je dosažení požadované emoce. Aby k tomu došlo, musí proběhnout motivace chování, jeho patřičná regulace, zvýšení aktivity nebo například utlumení afektu. Vedle této vazby emoce a motivace je i emoce, která provádí jiný motivační proces, který má úplně odlišný hlavní cíl. Emoce je v tomto případě pouze doprovodným jevem. Vazba motivace a emoce se rodí již v raném dětství. V tomto období je motivem především zajištění základních biologických potřeb. Stimuly, které podporují uspokojení potřeb, reagují na dosažení pozitivním pocitem – pozitivní emoci. V pozdější době se organizmus snaží k těmto pocitům přiblížit. Naopak se snažíme vyhýbat situacím, které nám přinesly negativní emoci. S dospělostí se síla emoce v daném okamžiku může otupovat, nebo zesilovat podle toho, jak s emocemi umíme pracovat (potlačovat nebo vyvolávat). V lidském životě dochází k mísení cílů, které mají jiný než emoční obsah, s emocemi, které jsou motivem.

2.1.3 Motivace a potřeba

Lidský život a fungování celé lidské společnosti stojí na pocitu nedostatku, který vyvolává touhu po jeho uspokojení. „*Přirozenou reakcí na stav nedostatku je činnost, která vede k dosažení rovnováhy.*“⁸ Potřeba je jakýsi výchozí motivační stav charakterizovaný deficitem a chování jedince vychází z tendence růstu a udržení fyzického a sociálního stavu v dostatku. Porovnání důležitosti různých potřeb se věnoval Abraham Harold Maslow⁹. Jeho pyramida potřeb byla často kritizována pro údajné zjednodušení a omezenou funkčnost (funguje jen na zajištění a úspěšné). Podstatou pyramidy je stupňování potřeb dle jejich existenční důležitosti. Nejdůležitější požadavek je u základny – tělesná a fyziologická potřeba. Dále stoupá potřeba bezpečí, sounáležitosti, úznání a na vrcholu je potřeba seberealizace. S každým vyšším patrem pyramidy klesá důležitost či potřeba peněz a stoupá důležitost psychická a sociální.

⁷ HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972, str. 111.

⁸ MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků efektivní komunikací*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, str. 97.

⁹ Abraham Harold Maslow (1908–1970), americký psycholog, psychiatr a filozof.

Obrázek 1: Maslowova pyramida potřeb upravena autorem¹⁰

Vedle toho je důležitá motivace uspokojení jednotlivých potřeb. Pokud není naplněn motiv nižší úrovně (chápej nižší = blíže základně pyramidy), neprobíhá uspokojení vyšší úrovně. Tento model lze aplikovat na různé situace běžného života. Například získá-li žák ve třídě pocit bezpečí a pohodlí (sucho, světlo, teplo), může dál pohodlněji rozvíjet sociální vazby se spolužáky, soustředí se lépe na obsah probíhající hodiny, snáze dosáhne na úspěch a může naplnit i potřebu seberealizace.

V průběhu vzdělávání je potřeba a její propojení s motivací základním kamenem úspěchu. Je nutné vyvolat u žáků potřebu získávat nové poznatky, vyhledávat nové informace a spojovat je v rámci vzdělávacího obsahu s řešením problémových situací.

2.2 Kariérové poradenství

Někdy k oboru, který nám takřikajíc „sedne“, míříme celý život. Na druhou stranu, moderní doba je charakteristická tím, že člověk v pracovní kariéře nezůstává celý život na jednom místě, v témže oboru. Mnohdy je slyšet názor, že vybírat budoucí školu ve věku, kdy člověk tápe sám v sobě, je nejhorší možný okamžik pro rozhodování. Bohudík i bohužel na výběr dítě většinou není samo.

¹⁰ Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Maslowova pyramida* [online]. 2016

„Když se zeptáte čtrnáctiletého kluka, proč si zrovna vybral povolání programátora, odpoví vám, že ho to šileně baví, což není zrovna ta nejhorší odpověď. Někdy se ale dozvíte, že ho k tomu navedli jeho kamarádi, kteří se doslechli, že dobrý programátor dnes bere až padesát tisíc korun měsíčně, či jeho rodiče, kteří o programování vědí většinou asi tolik jako dnešní učitel základní školy či tajuplný psycholog.“¹¹

Z úryvku je patrné, že rozhodnutí pro studium budoucího povolání může být dílem náhody stejně jako promyšlený a pečlivě připravený proces. Většinou je to ale kombinace spousty faktorů, které ovlivňují myšlení žáka. Působení probíhá nejen v devátém ročníku, kdy je tlak pochopitelně nejsilnější a vědomý, ale i v předchozích letech, kdy na žáka působí okolní prostředí bezděčně a přirozeně.

2.2.1 Vzdělávací systém v ČR

Česká republika je demokratické zřízení a stojí na demokratických principech. Na vrcholu právního řádu demokratické země je ústava. Ústavě jsou podřízeny veškeré zákony, vyhlášky a nařízení Parlamentu, vlády, krajů a obcí. Do kariérní volby promlouvají všechny vrstvy právního řádu České republiky. Ústava je součástí ústavního pořádku ČR a souvisí s Listinou základních práv a svobod. Tato listina říká, že: *„Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost.“*¹² Na bezplatnost, právo na vzdělání a pomoc státu při vzdělání odkazuje i článek 33: *„Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.“*¹³ Vzdělávání ve školách upravuje zákon o pedagogických pracovnících nebo školský zákon¹⁴, který vyšel z rukou Parlamentu. Kraje a obce jsou zřizovateli škol. Ministerstvo školství v roce 2001 sestavilo tzv. Bílou knihu – Národní program rozvoje vzdělávání. Tato kniha v sobě soustředila nosné myšlenky předškolního, základního a středního vzdělávání, dále otázky a problémy terciálního vzdělávání. V závěru se věnuje i stále více aktuální otázce vzdělávání

¹¹ MEZERA, Antonín. *Pro jaké povolání se hodím?: jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a snad i budoucí povolání*. r. v. 2008, str. 70.

¹² Listina základních práv a svobod, článek 26, věta (1)

¹³ Listina základních práv a svobod, článek 33, věta (2)

¹⁴ ZÁKON ze dne 20. dubna 2016, kterým se mění zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

dospělých. Z této knihy se dále odvozují Rámcové vzdělávací programy, Školní vzdělávací programy a další důležité školní dokumenty. Bílá kniha postavila kostru vertikálního a horizontálního vzdělání v ČR. Díky tomuto schematickému rozdělení se může žák základní školy při volbě snáze rozhodovat.

19 (20) – 24 (25) let	terciální vzdělávání	Mgr., Ing., MUDr.	např. učitel na prvním stupni základních škol
19 (20) – 22 (23) let	terciální vzdělávání	Bc.	např. učitel praktického vyučování a odborného výcviku
15–19 let	vyšší sekundární vzdělávání	maturitní zkouška	např. požární ochrana, 4leté gymnázium, pokračování 8letého a 6letého gymnázia
15 – 18 (20) let	vyšší sekundární vzdělávání	závěrečná učňovská zkouška (maturitní zkouška)	např. truhlář, zedník (nástavbové studium – podnikání)
11–15 let	nižší sekundární vzdělávání	II. stupeň základní školy (gymnázium)	úvod 8letého nebo 6letého gymnázia
6–11 let	primární vzdělávání	I. stupeň základní školy	
3–6 let	pre-primární vzdělávání	mateřská škola	

Obrázek 2: zjednodušené schéma vzdělávání v ČR vycházející ze schéma uvedeného na portálu MŠMT¹⁵

Uvedené schéma vychází právě z horizontálního a vertikálního dělení vzdělání. Při pohledu horizontálním se schéma drží věku žáka a stupně ve vzdělávacím procesu. Stupně je nutné procházet ve stoupavém směru od prvního pre-primárního vzdělávání (poslední ročník v předškolním věku je povinný), přes primární a nižší sekundární vzdělávání. V ČR je povinná devítiletá školní docházka. Po absolvování devíti let základní školní docházky přichází volba dalšího stupně vzdělávání, která je dobrovolná. Žák tedy míří do vyššího sekundárního vzdělávání. Tady se již může začít rozhodovat i vertikálně. Rozhodnout se může mezi čtyřletými maturitními obory, tříletými učitelskými obory nebo víceletými konzervatořemi. Pokud se rozhodne pro učební obor, může si studium prodloužit dva roky trvajícím nástavbovým studiem, zakončeným maturitní zkouškou. Získání maturitní zkoušky opravňuje žáky ke vstupu na terciální stupeň vzdělávání, kde může opět dojít

¹⁵ Vzdělávací soustava. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. 2016

k vertikální volbě studia. Systém škol v ČR rozděluje univerzitní vzdělávání do pětiletých magisterských studií, tříletých bakalářských studií a dvouletých navazujících magisterských studií. Všechny stupně vzdělávání jsou pevně svázané s výkonem profese učitele. „*Povolání učitele patřilo a vždy bude patřit k nejdůležitějším profesím. Vzdělání nejmladší generace náleží k absolutním prioritám každé civilizované země. Ať už učitel základní školy nebo vysokoškolský profesor, každý pedagog předává vědění těm, kteří budou za pár let představovat produktivní jádro národa.*“¹⁶

2.2.2 Desatero kariérového poradenství

Na základě požadavků trhu a ve spolupráci Ministerstva školství a Evropské unie vznikl projekt na podporu žáků, kteří se rozhodují o volbě budoucího vzdělání a povolání. Součástí projektu je i dokument, jenž vznikl jako koncepce Integrovaného systému kariérového poradenství¹⁷. Obsahuje deset bodů, které zahrnují základní orientační parametry vedoucí žáka při volbě povolání. Cílem při volbě je postupné objevování schopností žáka a následné samostatné rozhodování při volbě povolání. Hlavním partnerem při objevování těchto schopností by měla být škola, která tuto činnost zahrnuje do výuky v rámci vzdělávacích oblastí a průřezových témat (školní vzdělávací programy vycházející z rámcových vzdělávacích programů). Kariérové poradenství by ve škole mělo probíhat pod koordinovaným řízením, mělo by postupovat dle metodických pokynů a podílet by se na něm měl kolektiv pracovníků nejen s výchovným poradcem, ale i s třídním učitelem a ostatními vyučujícími dle obsahu jejich předmětů. Hlavní školní koordinátor by měl být v kontaktu s ostatními organizacemi zapojenými do kariérního poradenství, například pedagogicko-psychologickou poradnou nebo kariérním oddělením při úřadu práce. Dále by škola měla být v těsném kontaktu s rodiči žáků, komunikovat s nimi, nabízet jim pomoc při hledání vhodného uplatnění dítěte. Škola by měla rodičům a žákovi nabídnout možnost psychodiagnostiky studijních a profesních předpokladů a to i v případě, že se nejedná o žáka se speciálními potřebami či specifickými poruchami. Žáci se specifickými poruchami by měli mít tuto službu jako součást základních podpůrných programů. Na podpoře všech

¹⁶ ŽELEZNÝ, David. *Advokát nebo zedník?: povolání pro život*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006, str. 286.

¹⁷ Interaktivní Informační Systém o uplatnění Absolventů škol. Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy [online].

zmíněných podmínek by měla probíhat nadresortní spolupráce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí. Ministerstva by měla zajistit koordinování dostatečných poradenských kompetencí (vysokoškolské vzdělávání) a metodickou podporu všem složkám poradenství.

2.2.3 Oblasti a zdroje informací

Žák při rozhodování o budoucím povolání zvažuje a posuzuje různá kritéria. Z výsledků svého dosavadního vzdělávání a ve spolupráci se základní školou může zhodnotit své možnosti ve vzdělávacím systému ČR. Na základě svých zájmů a předností může vybírat ze široké palety oborů. Po boku mu v tu chvíli nestojí jen základní škola, ale spousta dalších institucí a zdrojů informací.

Obrázek 3: autorovo vlastní schéma oblastí a zdrojů informací využívaných při volbě povolání

Nejdůležitější oblastí, kde může žák čerpat inspiraci, je jeho nejbližší okolí – vnitřní zdroje. Jedná se o rodiče, sourozence, kamarády anebo vedoucí různých zájmových aktivit. Tato skupina žáka ovlivňuje nejdelší období v jeho životě. V rozhodování žákovi napomáhají koníčky a zájmy, které provozuje ve volném čase. Pomáhají mu rozvíjet talent a vznikají při nich důležité vrstevnické vazby. Mnohdy je zdrojem poznatků povolání rodičů. Žáci často

využívají zkušenosti svých rodičů v pokračování rodových tradic nebo dokončení díla svého předchůdce. Může se jednat o truhláře, učitele nebo lékaře: „*Specializace lékařů na jednotlivé obory medicíny je dnes tak důležitá, že si budoucí lékaři vybírají svou specializaci již během studia. Medicína se nezabývá jen praktickým léčením pacientů, ale i výzkumem původu chorob, genetikou, vývojem nových léčebných technologií a mnoha dalšími vědními obory.*“¹⁸

Druhou důležitou oblastí je školní prostředí. Základní školství má funkci všeobecně vzdělávací a součástí jsou vzdělávací oblasti a průřezová témata, která seznamují žáka s různými oblastmi budoucího života¹⁹. Působí zde na žáka velká skupina pedagogů a odborných pracovníků, kteří po dobu studia žáka poznávají. Díky tomu žákovi dokáží doporučit, k čemu má vloh, kde čerpá z přirozeného intelektu a kde má dobrou klasifikaci dosaženou zvýšenou, někdy až enormní snahou: „*Tradiční hodnocení známkou nemůže vyjádřit opravdové výsledky jednotlivých žáků, navíc ve svém důsledku porovnává žáky mezi sebou, což je velmi nespravedlivé.*“²⁰

Třetí oblastí, se kterou se žák před volbou povolání setká, jsou mimoškolní organizace. Jedná se o pedagogicko-psychologické poradny, speciální pedagogická centra, kariérní oddělení úřadů práce nebo exkurze a přednášky u zaměstnavatelů. Toto jsou místa, kde se žáci velmi často setkají s informacemi a požadavky na dovednosti a vědomosti přímo ze skutečného světa práce. Stát prostřednictvím svých organizací pomáhá žákům, kteří mají zhoršené studijní, sociální nebo zdravotní podmínky. Žádané obory jsou podporovány státními nebo podnikovými stipendijními programy.

Poslední oblastí, kde lze získat informace před rozhodováním o budoucím povolání, jsou vnější zdroje. Do této skupiny patří oblasti jako odborná literatura²¹, specializované webové servery, stránky odborných škol nebo burzy škol. Zde je možno získat informace o oborech, způsobu a vyhodnocení přijímacích zkoušek, porovnávat prestiž škol, péči o žáky nebo náklady spojené se studiem. Důležitým ukazatelem je i atmosféra školy, která se dá zažít na

¹⁸ ŽELEZNÝ, David. *Advokát nebo zedník?: povolání pro život*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006, str. 168.

¹⁹ Vzdělávací oblasti – člověk a zdraví, člověk a svět práce, průřezová témata – osobnostní a sociální výchova, environmentální výchova a další.

²⁰ VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, str. 261.

²¹ ŽELEZNÝ, David. *Advokát nebo zedník?: povolání pro život*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006.

dni otevřených dveří nebo při individuální schůzce: „*Ještě jsem nezažil ředitele střední školy nebo „učňáku“, který by odolal zájemci o studium na jeho škole.*“²²

2.3 Období volby z pohledu vývojové psychologie

Závěr docházky na základní školu s sebou přináší klíčové zvažování budoucích kroků žáka. Musí se rozhodnout pro budoucí povolání a pro vhodnou střední školu, která by ho měla na toto povolání připravit. Je to složité období velkého psychického vývoje a přerodu dítěte na dospělého člověka. Mění se návyky, posouvá se psychické vnímání událostí, dochází k vývoji a změně v komunikaci.

2.3.1 Vývojová proměna v dospívání

Vývojová psychologie zná jedenáct základních období lidského života. Jedním z nich je období dospívání. Je to přechodový proces mezi mladším školním obdobím a časnou a střední dospělostí. Vývojové období dospívání má dvě fáze – pubescence a adolescence²³. Většina odborníků se shoduje, že období pubescence probíhá u jedinců mezi 11.–15. rokem života. U adolescence, navazující na pubertu, panuje mírná nejednostnost v závěru období, které je stanovováno mezi 19.–22. rokem. Zatímco ranější fáze (pubescence) se vyznačuje zejména biologickými proměnami a posunem v psychickém myšlení a projevu, v období adolescence dochází spíše k psychosociálnímu vývoji. Celkově tedy dochází k tělesnému, psychickému a sociálnímu dospívání. Všechny tyto změny probíhají souběžně, ale každá s jinou intenzitou a v jiném tempu. Tyto fáze se vzájemně pozitivně i negativně ovlivňují. Současně má na vývoj vliv i pohlaví jedince. Hormonální změny jsou příčinou rozdílné rychlosti dozrávání. U dívek dochází ke změnám dříve a probíhají rychleji než u chlapců. Vyvíjejí se sekundární pohlavní znaky, s čímž se dívky i chlapci často velmi obtížně sžívají. Jsou přehnaně sebekritičtí, protože vnějšímu vzhledu přisuzují zbytečně velký význam. To má za následek časté pocity bezmoci u jedinců v tomto věku. Na druhou stranu tělesné

²² MEZERA, Antonín. *Pro jaké povolání se hodím?: jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a snad i budoucí povolání.* r. v. 2008, str. 74.

²³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie.* 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, str. 143.

dospívání přináší i pozitivní změny. Dochází ke zrychlenému vývoji motoriky a chápání průběhu procesů.

„Vývoj motoriky je v období dospívání zpravidla výraznější než v období předcházejícím – dospívající rychle získávají dovednosti vyžadující značnou sílu, hbitost, jemnou pohybovou koordinaci i smysl pro rovnováhu.“²⁴

Vedle tělesného dospívání probíhá citové a myšlenkové dozrávání. Jedinec přechází od řešení „ted' a tady“ k hypotetickému myšlení. Takové myšlení mu otevírá novou dimenzi vnímání světa. Zatímco dítě žije v představě, že stejnou situaci každý vnímá stejně a nedokáže domýšlet a vyhodnocovat budoucí následky, pubescentovi dochází, že si o tomtež může každý myslet něco jiného. Dokonce zjišťuje, že jeden problém může mít více řešení a žádné nemusí být správné, což mu do mysli vnáší zmatek. Hypotetické myšlení mu umožňuje přemýšlet nad tím, jaký by mohl být svět a jaký by mohl a chtěl být od sám, co by mohl změnit. Rozsáhlá a často nereálná představivost je typickým znakem dospívajících jedinců. *„Dospívající je schopen uvažovat o mnoha různých možnostech, dokonce i o těch, které reálně neexistují.“²⁵* S hypotetickým myšlením se rozvíjí i kritické myšlení. Jedinec si dokáže dát podněty do souvislostí, dokáže hledat logické vazby a tím se stává jeho učení a počinání efektivnější. Zvládá složitější látku a objevuje nové zájmy. Krom toho, že mu to může výrazně pomoci při volbě budoucího povolání, to nejednou přináší i pocit, že rozumí všemu. Proto v tomto věku dochází u mnoha jedinců k projevům nadměrné kritiky, někdy až radikalizaci vůči ostatním. Může to být provázeno i sklonem k polemizování s autoritami a pocitu vlastní výjimečnosti. Zatímco kritické myšlení přináší posun v praktickém životě jedince, citový vývoj přináší velké množství nejistot a nenadálých zvrátů. Citové dospívání můžeme připodobnit k černobílému období. Barevná jednotvárnost jasně symbolizuje odklon od barevné variability dětství. S přijímáním velkého množství nových a dosud neznámých informací, podnětů a požadavků dochází k nevyrovnanosti a úzkostem, které se projevují náladovostí a vztahovačností. Černá a bílá jsou tak i symbolem názorové jednoznačnosti, čímž si jedinec snaží zjednodušit svou novou pozici. Jako obranu

²⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, str. 148.

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dospívání : učební text pro mistry odborného výcviku*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, str. 12.

v okamžicích, kdy přichází příliš mnoho podnětů, které si zatím nedokáží vysvětlit, využívají mladí lidé útěk do světa fantazie nebo se chováním snaží o návrat do bezstarostného dětství. Jedním z odlišovacích znaků dospívajícího je i oblečení. Může oznamovat symboliku vzdoru a odlišnosti a vyjadřovat novou, nezávislou pozici.

„Dospívající se začínají lišit jak od dětí, tak od dospělých, vytvářejí si zvláštní znaky i specifickou subkulturu s odlišným vyjadřováním, oblečením a úpravou.“²⁶

Odlišnost může mít různou formu. Setkáváme se s individualizací oblečení, jímž se liší od ostatních, nebo jednotným oblečením přiřazujícím ho k dané skupině.

Vývojovým změnám významně podléhá vztah dítěte k rodičům a celé rodině. Prvotní zájem a potřeba pocitu bezpečí a citové jistoty se překlápí v zájem o formu emancipace. K osamostatnění musí docházet postupně a v okamžik, kdy je na to dospívající jedinec dostatečně psychicky připraven. Příliš brzké nebo pozdní osamostatnění by mohlo pro jedince budoucnost přinést problematické stavy. *„Mnozí rodiče dítě nechtějí ztratit a zejména matky se víceméně snaží udržet dosavadní závislost dítěte na nich, jiní naopak dítě nutí do předčasné samostatnosti, pro kterou ještě nedozrálo.“²⁷* V průběhu zrání získává jedinec své vlastní názory, objevuje nové autority. Učí se nezávislosti a vlastní vůli, kterou si chce celkem pochopitelně prosazovat. Tuto změnu mnoho rodičů jen velmi těžce přijímá. Odmítají vzdát se kontroly nad svým dítětem a uvolnit ochranu i autoritativní ruku. V takovém okamžiku může dojít ke konfliktním situacím, kde si dítě lásku k rodičům převrátí v nenávist. *„Komunikace dospívajících s rodiči bývá typická vzájemným nepochopením, zvýšeným napětím a často i konflikty.“²⁸* Objevuje se afektové jednání a rodič ztrácí na dítě vliv. Pokud rodič zvládne svoji novou roli a z pozice zkušenějšího umožní svému potomkovi postupnou emancipační vývojovou fázi, je velmi pravděpodobné, že dítě si k němu zachová dostatečné vazby i přes dočasnou názorovou a myšlenkovou neshodu. Lze říci, že čím kvalitnější byl vztah rodičů a dětí před vstupem do kritického vývojového

²⁶ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9, str. 146.

²⁷ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9, str. 153.

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dospívání: učební text pro mistry odborného výcviku*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, str. 27.

období, tím je pravděpodobnější, že se k němu zase v budoucnu vrátí, byť v nové emancipované formě.

Stejně, jako se u jedince v období dospívání vyvíjí vztah k rodičům, probíhá vývoj i ve vztahu k vrstevníkům. Zatímco rodiče či učitelé změnou v důsledku hledání nové autority utrpí, vrstevnické vazby posilují. Přes jednoznačnou snahu dospívajícího o vymanění se ze zaběhnutých řádů, nejde o osamostatnění v každém vztahu. Naopak vyhledávání vrstevníků dává jedinci příležitost sdílet s někým stejné problémy. Souvisí s tím potřeba někam patřit, být součástí nějaké sociální skupiny.

„Vrstevnická skupina slouží dospívajícímu jako opora. Příslušnost k této skupině mu pomáhá překonávat nejistotu, typickou pro období osamostatňování se.“²⁹

Prožíváním stejných starostí, ctění stejných pravidel a hodnot, podpora při řešení problémů a sdílení stejných radostí dělá často tyto vztahy nesmrtelnými. I zde ovšem probíhá vývoj. Od kamarádství vznikajícím v dospívání, kdy vrstevníci nosí stejné oblečení a mluví stejným jazykem, po vyzrálější a dospělejší skupiny, kde má již každý jednotlivec vlastní názorovou a hodnotovou samostatnost.

2.3.2 Dospívání a volba povolání

Volba povolání v dětství podléhá nereálným představám. Dítě vybírá svoje budoucí povolání na základě aktuální obliby, atraktivity a sympatií. V období dospívání se dostavuje kritické a hypotetické myšlení obohacené o vlastní zkušenost, získanou setkáním s mnoha obory a činnostmi. Žák si dokáže připustit své vnitřní přednosti a nadání, vnímá svůj prospěch, vnější podmínky k přijetí do oborů a dostupnost oboru. Ale často nedokáže kriticky zhodnotit své schopnosti, podceňuje se nebo přeceňuje své síly. Pomocnou ruku v tuto chvíli musí podat rodina a škola. Oběma by v takovém případě mělo jít o nalezení vhodné cesty pro jednotlivce a získání pracovníka, který nebude společnost zatěžovat, nýbrž bude společnosti prospěšný.

²⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dospívání: učební text pro mistry odborného výcviku*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, str. 33.

„Sladit co nejlépe individuální a společenské zájmy by proto mělo být cílem dobré volby povolání jak u zdravých, tak u postižených jedinců.“³⁰

Školní přípravu a docházku žáci v posledním ročníku základního vzdělávání obvykle vnímají jako nutnost k dosažení jiného cíle než vzdělávání se ve všeobecně vzdělávacích předmětech. Cílem je dostat se na novou školu zajišťující profesní vzdělání a úspěšnost na konci základní školy je jedním z podmiňujících faktorů. *„Školní prospěch se stává základem diferenciací žáků ve vztahu k předpokládanému profesnímu zařazení.“³¹* Náročnost volby ještě ztěžuje období, ve kterém se jedinec musí rozhodnout. Jde o značně nejisté a nevyhraněné názory nevyzrálých žáků, které se mohou pod tlakem okolí měnit. *„Uvádí se, že mnozí již po dvou až třech letech učení přicházejí na to, že jsou se svou volbou nespokojeni a usilují o změnu.“³²* Proces samotné volby probíhá tradičně dle tří scénářů. První postup odráží žákovu pasivitu v předchozím období. Vlivem nedostatečných podnětů směrem z rodiny k volnočasovým aktivitám nebo tlaku na školní výsledky je u žáka velmi komplikované najít obor dle zájmu. Žák většinou v ničem zásadně nevyniká a ani neví, co by chtěl dělat. Zde dochází k nahodilé volbě oboru. U druhé skupiny žáků jsou patrné obecné znalosti o oborech a u jedince lze vycházet i z přání podpořených účastí na školních či mimoškolních aktivitách. Nejsnazší volbu má třetí skupina. Profesi má jako cíl dlouhodobě. Dle tohoto zadání probíhá i příprava. Žák si volí vhodné volnočasové aktivity, prezentuje se ve školních soutěžích nebo navštěvuje přípravné kurzy. Z tohoto výčtu je patrné, že minimálně první dvě skupiny potřebují podporu ve formě poradenské činnosti. Nejblíže v tomto ohledu stojí třídní učitel a nejzkušenějším je školní výchovný poradce. Náplní činnosti výchovného poradce je kromě diagnostiky ve výchovně-vzdělávacích otázkách i kariérní poradenství.³³ *„V tomto ohledu plní pedagogicko-psychologické poradny (spolu s výchovnými poradci na základních i středních školách) velmi důležitou roli.“³⁴*

³⁰ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, str. 159.

³¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dospívání: učební text pro mistry odborného výcviku*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, str. 29.

³² LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, str. 160.

³³ VALÍŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, str. 336.

³⁴ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, str. 160.

Na to pamatují i zákony ČR. Zákon ukládá povinnost zdarma poskytovat žákům a jejich rodičům poradenskou službu ve výchovných, vzdělávacích i kariérních oblastech a to jak ve školních, tak školských zařízeních.³⁵

Protože volba profesní přípravy do jisté míry ovlivňuje jedince budoucí sociální pozici, dochází ke zvažování faktorů, které přímo nesouvisí s jeho prospěchem nebo zájmy. Jde zejména o prestiž odvětví, pohodlí při vykonávání práce nebo finanční ohodnocení oboru. To jsou otázky, na které si nezkušený pubescent nedokáže sám odpovědět. Období dospívání je charakteristické tím, že se jedinec snaží přijít na to, kým je, kam patří a jaké hodnoty jsou pro něj významné. Odpovědi na tyto obecnější otázky získává postupně, ale bohužel až v okamžiku, kdy už je součástí vzdělávání v daném oboru. Proto konkrétní otázku prestiže nebo financí za dítě rozhodují rodiče, a to nezřídka dle vlastních ambicí bez přihlédnutí ke schopnostem žáka. Jedinec pak po nástupu do takové školy neřeší, jak se co nejlépe připravit na budoucí povolání, ale jak se přes studium co nejsnáze přenést.

„Profese je chápána jako nutné zlo. Dospívající ví, že někam chodit musí, i když ho to nebaví. Snaží se dobu učení nějak přežít a pokud možno proflákat.“³⁶

Výsledkem je nedokončené studium, přestup na jinou školu nebo hledání uplatnění v jiném oboru, než v jakém vzdělání získal. Stejně jako v mnoha ohledech i zde platí, že příklad rodiny, její podpora a funkčnost jsou pro volbu budoucí profese klíčové. Zájem o dítě, znalost jeho schopností a důvěra dítěte v rodiče jsou rozhodující faktory, které určují potencionální úspěšnost ve zvoleném oboru.

³⁵ VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011, str. 334.

³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dospívání: učební text pro mistry odborného výcviku*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 1999, str. 29.

3 Praktická část

Praktická část této práce by měla shrnovat otázky a odpovědi, kterými se zabýval výzkum. Otázky ve výzkumu jsou rozděleny do tematických bloků. První a druhý tematický blok řeší primární cíl. Tím je zjištění, dle jakých preferencí se žáci rozhodují, jakou důležitost preference mají a s kým se žáci radí. Třetí tematický blok posuzuje vliv budoucí finanční odměny na probíhající volbu povolání a dává odpověď na terciální cíl práce. Napříč výzkumem jsou položeny otázky, které jsou sekundárním cílem práce. Zjistit'ují názor rodiny a vliv rodiny na žáka při jeho rozhodování.

3.1 Charakteristika výzkumu

Výzkum je činnost, která se využívá ke zjištění či ověření údajů. Příprava výzkumu, volba způsobu výzkumu, zadání, zpracování či interpretace výzkumu jsou etapy, které jsou časově velmi náročné. Proto hrál čas při posuzování hodnotnosti práce významnou roli. Zmíněným etapám jsme se ho snažili vyměřit dostatek tak, aby vše bylo v konsenzu s konečným termínem zprávy a závěrečným vyhodnocením.

3.2 Charakteristika metod

Ke zjištění preferencí žáků a rodičů byl v této práci použit dotazník a škálování. Dotazník je typickým zástupcem kvantitativního výzkumu. V rámci výzkumu je hojně využíván zejména pro velké množství údajů na relativně malém prostoru a v krátkém čase. Dotazník může probíhat písemnou nebo ústní formou předem připravených otevřených, polouzavřených a uzavřených otázek. Sdělovací jazyk v dotazníku jsme volili co nejsrozumitelnější a přizpůsobili jsme ho skupině respondentů.

V dotazníku jsme se snažili vyhnout záporným formulacím, které jsou matoucí. Délka dotazníku byla také přizpůsobena skupině respondentů – jejich věku, schopnostem či erudici. Další metodou, kterou jsme využili, bylo škálování. Při škálování dochází ke stupňování varianty odpovědi (nikdy – občas – často – velmi často – stále). Využili jsme ho zejména v oblastech, kde jsme chtěli zjistit míru dané preference. Samotnému startu výzkumu předcházela předvýzkum, ve kterém jsme odhalili některé nesrovnalosti a nedostatečně

srozumitelné otázky. Získali jsme tak možnost upravit znění otázek a některé otázky jsme z průzkumu úplně vypustili.

Dotazník pro žáky i pro rodiče byl rozdělen do tří sekcí. První sekce shromažďovala informace o respondentovi a obsahovala sedm otázek (respektive šest otázek pro rodiče). Druhá sekce byla nazvána všeobecné preference a pro rodiče i žáky měla dvě hlavní otázky s možností škálového hodnocení důležitosti v patnácti podotázkách. Třetí sekce se zaměřila na finanční preference a měla pět otázek pro žáky (respektive šest otázek pro rodiče).

Celkově bylo v dotazníku položeno čtrnáct uzavřených otázek žákům základních škol. V otázkách byla možnost výběru předložených odpovědí. U dvou otázek byla možnost doplnit i jinou než nabízenou odpověď. V pěti otázkách respondenti volili ze dvou možností. Jedna otázka umožňovala označit minimálně jednu a maximálně sedm možností. Jedna otázka dávala rozsah odpovědi ANO / částečně / NE. Dvě otázky měly nastavenou škálu důležitosti od jedné do čtyř, přičemž jedna bylo „nedůležité“ a čtyři „nejvíce důležité“. A pět otázek bylo položeno tak, aby odpověď bylo pouze ANO/NE. Dotazník byl anonymní a zadávali ho třídní učitelé. K dotazníku pro žáky dostal každý žák ještě druhý upravený dotazník, který byl pro rodiče. Počet otázek byl stejný, ale pouze šest otázek mělo stejné znění. Ostatní měly upravené znění nebo zjišťovaly jinou informaci. S pomocí dotazníku pro rodiče jsme chtěli porovnat odpovědi žáků i zjistit pohled rodičů na danou problematiku.

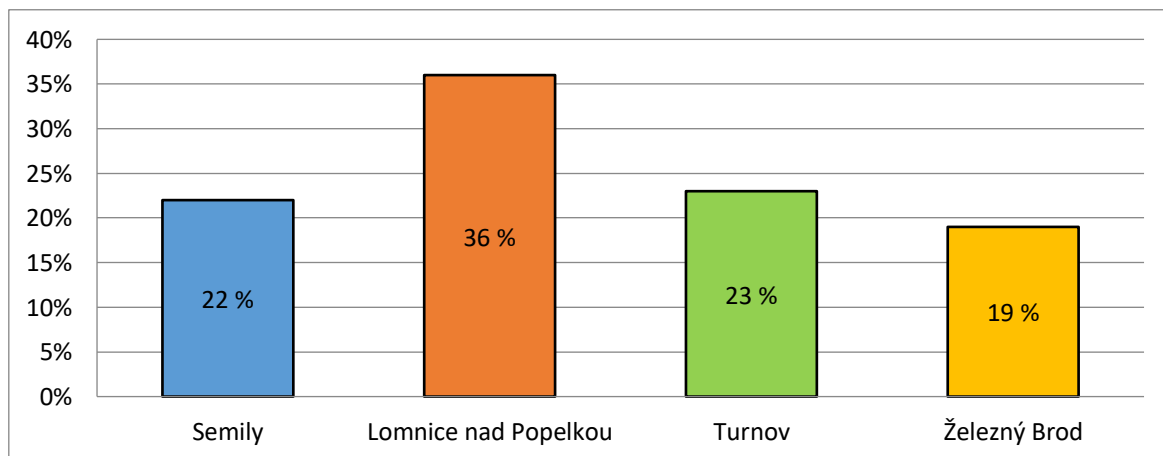
3.3 Charakteristika zkoumaného vzorku

Šetření proběhlo ve školním roce 2015/2016 v období konce prvního pololetí. Pro zjištění informací o respondentech, preferencích a podmínkách jsme oslovili čtyři základní školy. Dále zmíněné školy jsou v nedalekém okolí autora zaměstnavatele – Integrované střední školy v Semilech. Jde o 1. základní školu v Železném Brodě, Základní školu Skálova v Turnově, Základní školu T. G. Masaryka v Lomnici nad Popelkou a Základní školu Dr. Františka Ladislava Riegra v Semilech. Dotazník vyplňovali žáci osmých a devátých tříd. Celkové počty odpovídají počtu přítomných žáků a tedy vrácených dotazníků. Návratnost dotazníků u žáků byla 91 %. Počty vrácených a vyplněných dotazníků jsou uvedené v tabulce. Dotazníkového šetření se také zúčastnili rodiče žáků. V tabulce jsou uvedeny počty vrácených a vyplněných dotazníků. Návratnost u rodičů byla 47 %.

	dívky 8. ročník	chlapci 8. ročník	dívky 9. ročník	chlapci 9. ročník	celkem dívek	celkem chlapců	celkem škola	žen	mužů	celkem ž+m
Semily	13	27	14	14	27	41	68	28	8	36
Lomnice nad Popelkou	36	27	19	27	55	54	109	33	14	47
Turnov	19	12	16	23	35	35	70	18	5	23
Železný Brod	14	12	15	17	29	29	58	40	13	53
celkem žáků							305			
celkem rodičů										159
celkem respondentů										464

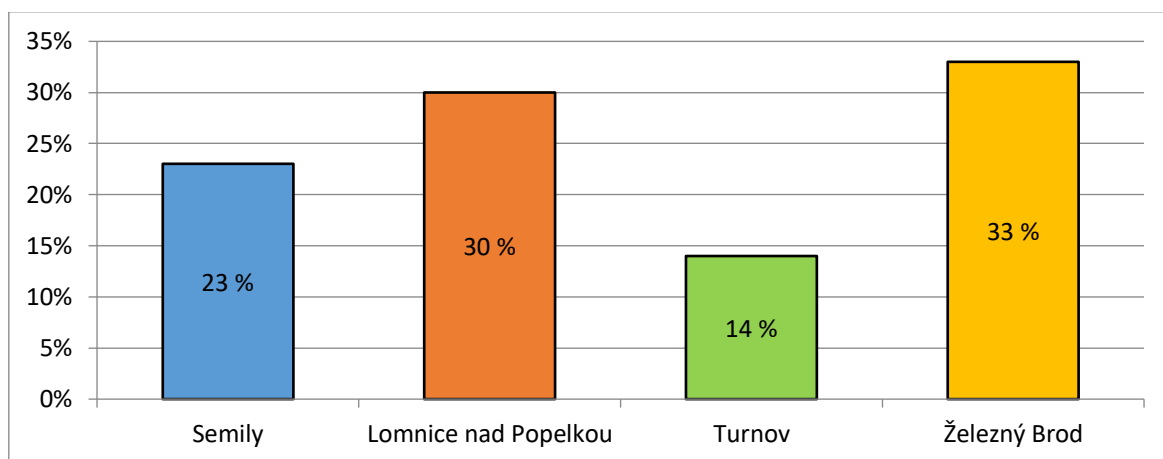
Tabulka 1: Počty respondentů v jednotlivých školách

Celkem se zúčastnilo 464 respondentů, z čehož bylo 305 žáků osmých a devátých ročníků a 159 rodičů žáků osmých a devátých ročníků. V semilské škole vyplnilo dotazník 68 žáků, v železnobrodské škole jich bylo 58. Turnovských žáků bylo 70 a nejvíce dotazníků bylo vyplněno žáky z Lomnice nad Popelkou, celkem 109.

Graf 1: procentuální vyjádření počtu vrácených dotazníků žáky jednotlivých škol

Z uvedeného grafu vyplývá, že největší podíl na výsledných datech z pohledu žáků má Lomnice nad Popelkou s 36 % vrácených dotazníků. Téměř totožné množství respondentů odpovídalo v Turnově a Semilech; 23 resp. 22 %. Nejmenší podíl dotazníků dodali žáci ze Železného Brodu, konkrétně 19 %.

Graf 2: procentuální vyjádření počtu vrácených dotazníků rodiči žáků

Porovnáme-li předchozí graf s tímto, zjistíme, že zatímco nejvíce žákovských dotazníků bylo odevzdáno v Lomnici nad Popelkou, nejvíce rodičovských dotazníků bylo odevzdáno v Železném Brodě. Kopletních 33 %. Rodiče z Lomnice nad Popelkou vrátili 30 % dotazníků. Semilští rodiče se na celku podíleli 23 % a nejméně vrácených dotazníků má se 14 % Turnov.

3.4 Výsledky výzkumu

V kapitole „Výsledky výzkumu“ je vždy uvedeno číslo otázky, otázka položená v dotazníku a odpověď žáků ve formě tabulky a popisu. Součástí některých otázek a odpovědí jsou grafy, které mají za cíl lépe znázornit odpovědi respondentů. Několik otázek je obohaceno a rozšířeno o názor a odpovědi rodičů, jež jsou také znázorněny tabulkou, případně grafem.

3.4.1 Sekce I. – informace o respondentovi

1. Jsem v – 8. ročníku / 9. ročníku

	počet	procenta
8. ročník	160	52 %
9. ročník	145	48 %
celkem	305	100 %

Tabulka 2: celkové součty žáků

Vyplnění dotazníku se zúčastnilo 160 žáků osmého ročníku a 145 žáků devátého ročníku. Procentuálním vyjádřením je to 52 % žáků osmých ročníků a 48 % žáků devátých ročníků, což je o 4 % více žáků, tedy o 15 respondentů osmého ročníku víc než žáků devátého ročníku.

2. Jsem – chlapec/dívka

	chlapec	dívka	celkem
8. ročník	78	82	160
9. ročník	81	64	145
celkem	159	146	

Tabulka 3: počty chlapců a dívek

V osmém ročníku jsou počty chlapců a dívek téměř vyrovnané. Dívek je 82, chlapců 78, tedy jen o čtyři méně. V devátém ročníku je 64 dívek a 81 chlapců, což je o sedmnáct chlapců více. Faktografický údaj, kterým lze vyčíst počty dívek a chlapců z **Tabulky 1**, je patrné, že

na všech školách jsou počty dívek a chlapců vyrovnané, jen na Riegrově základní škole v Semilech přesahuje počet chlapců počet dívek o čtrnáct.

3. Chtěl bych dosáhnout vzdělání

	9. ročník	8. ročník
střední škola bez maturity / vyučení	4	6
střední škola s vyučením	31	27
střední škola s maturitou	53	64
vysoká škola	53	59
nevím	4	5

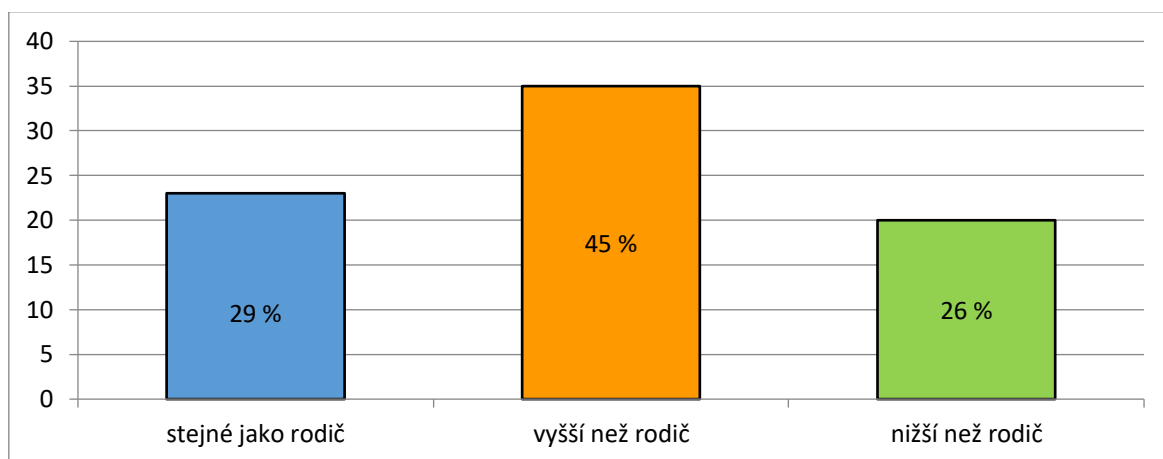
Tabulka 4: předpokládané budoucí dosažené vzdělání

Ve třetí otázce se měli žáci vyjádřit, jakého vzdělání by rádi v budoucnu dosáhli. Z tabulky je patrné, že většina žáků obou ročníků plánuje vystudovat střední školu s maturitou. Konkrétně chce dosáhnout maturity 53 žáků devátých tříd a 64 žáků osmých tříd. Přibližně stejný počet chce mít kromě maturitního vysvědčení i vysokoškolský diplom. Prání vystudovat vysokou školu uvedlo opět 53 žáků devátých ročníků a 59 žáků osmých ročníků. Jen 31 žáků devátého ročníku a 27 žáků osmého ročníku plánuje zakončit studium výučním listem. Z celkového počtu 160 žáků osmé třídy a 145 žáků deváté třídy jen 5, respektive 4 neví, jakého vzdělání by chtěli dosáhnout. Na tuto otázku navazuje otázka pro rodiče s podobným zadáním.

Dosažené vzdělání – rodič / předpokládané vzdělání dítě

	9. ročník	8. ročník	celkem
stejně jako rodič	23	30	53
vyšší než rodič	35	37	72
nižší než rodič	20	14	34
celkem	78	81	159

Tabulka 5: předpokládané budoucí vzdělání dítěte

Graf 3: znázornění porovnání vzdělání rodiče a dítěte osmé a deváté ročníky společně

Otázka číslo tři pro rodiče byla položena srovnávací formou. Rodiče měli uvést své dosažené vzdělání a označit, zda očekávají, že by mělo jejich dítě dosáhnout vzdělání stejného, vyššího nebo nižšího. 53 rodičů odpovědělo, že očekávají u svých dětí stejné vzdělání. 72 rodičů očekává vyšší vzdělání a pouhých 34 rodičů očekává vzdělání nižší.

4. V jaké fázi rozhodování výběru studijního oboru jsem (leden 2016)

	9. ročník	8. ročník
jsem pevně rozhodnutý	100	33
zvažuji možnosti	45	109
ještě jsem se výběru nevěnoval	0	18

Tabulka 6: fáze rozhodování

V lednu roku 2016 je pevně rozhodnuto sto žáků devátých ročníků. Méně než třetina, tedy 45 žáků devátého ročníku, ještě zvažuje možnosti. Oproti tomu poměr žáků osmých tříd je naprosto opačný. Rozhodnutý je v daném okamžiku přibližně pouze každý pátý žák – 33 žáků ze 160. Zajímavé je, že ze 160 žáků osmého ročníku se 18 zatím výběru nevěnovalo vůbec.

5. Jaké množství oborů zvažují

	9. ročník	8. ročník
jeden obor	53	42
dva podobné obory	44	57
dva rozdílné obory	45	40
nevím	2	22
není důležitý obor, preferuji školu v místě bydliště	1	0

Tabulka 7: variabilita při výběru oborů

Žáci devátého ročníku nejčastěji zvažují jeden obor. Celkem jich ho označilo 53. Dva podobné nebo rozdílné obory uvedlo téměř stejné množství žáků. Jeden žák deváté třídy uvedl, že obor vybírá spíše podle místa bydliště. Oproti tomu žáci osmé třídy nejvíce označili možnost dva podobné obory, a to 57krát. Dva rozdílné obory označilo čtyřicet žáků a jeden obor označilo 42 žáků. 22 žáků osmé třídy na tuto otázku nedokázalo najít odpověď.

6. Informace o oboru jsem získal/a / chci získat

	9. ročník	8. ročník
jsem získal/a	141	78
chci získat	4	83

Tabulka 8: stav zjišťování informací

Otázka č. 6 je rozdělena do dvou částí. Z tabulky č. 7 se můžeme dozvědět, kolik dotazovaných si informace o oboru různými zdroji již získalo a kolik se jich na to chystá. Z tabulky je patrné, že žáci devátých ročníku již v drtivé většině absolvovali nějaké aktivity pro sběr informací. Pouze čtyři žáci ze 145 žáků devátého ročníku se na sběr informací teprve chystají. Přibližně rok před klíčovým rozhodnutím se již téměř polovina dotázaných žáků osmé ročníku nějakou formou zajímala o své budoucí studium. Ze 167 žáků osmé ročníku tak učinilo 78.

	9. ročník	8. ročník
na dni otevřených dveří	103	91
na burze škol	84	64
v denním tisku	1	3
na webových stránkách školy	93	80
na webovém informačním serveru	14	23
ze zkušeností někoho z rodiny	37	37
ze zkušeností přátel/známých	51	47

Tabulka 9: podíl zájmu žáků na jednotlivých zdrojích informací

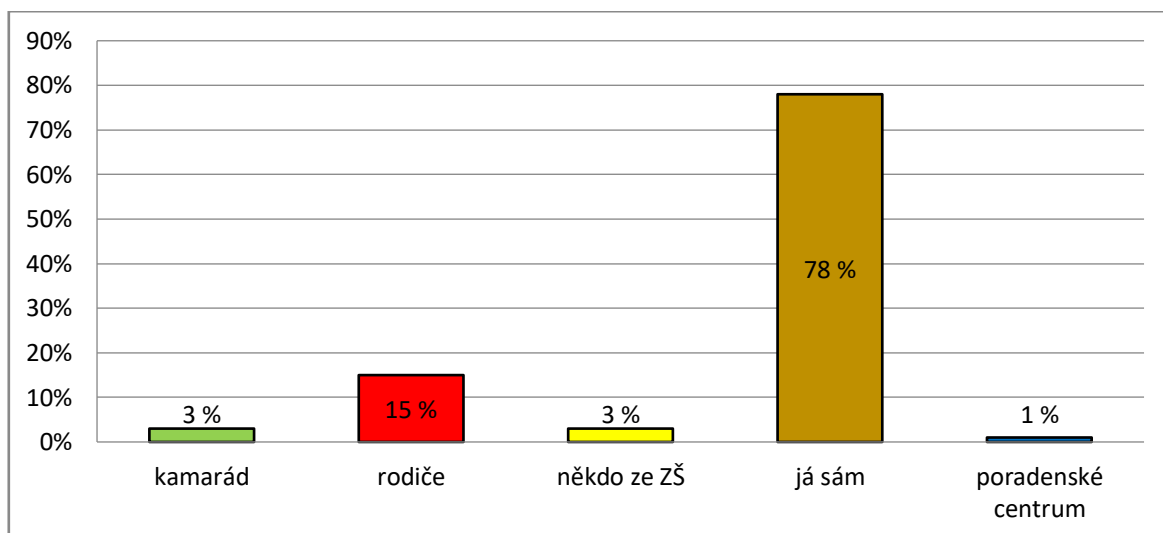
Tabulka č. 8 již uvádí podíl zájmu žáků o jednotlivé zdroje informací. Z výčtu lze jasně identifikovat, že nejhojněji využívaným zdrojem je den otevřených dveří. V možnostech ho označilo 91 žáků osmého ročníku a 103 žáků devátého ročníku. V obou ročnících je následován webovými stránkami škol, které označilo 93 žáků devátých a 80 žáků osmých tříd. Na třetí pozici se z pohledu žáků objevila oblíbená a specifická akce – burza škol. Označilo ji 84 žáků devátého ročníku a 64 žáků osmého ročníku. Na opačném pólu zájmu jsou informace podávané denním tiskem. Vzhledem k celkovým výsledkům dotazníku není překvapení, že s malým zájmem se setkal zdroj informací někoho z rodiny. V celkovém součtu obsadil pátou příčku s 37 označeními od žáků devátých tříd a 37 označeními od žáků osmých tříd.

7. Mé rozhodnutí ovlivní

	9. ročník			8. ročník		
	nejvíce	částečně	nejméně	nejvíce	částečně	nejméně
já sám	89	55	1	80	73	8
rodiče	10	105	30	22	124	15
kamarád	7	35	103	0	25	136
někdo ze základní školy	5	33	107	2	52	107
poradenské centrum	1	7	137	2	22	137

Tabulka 10: porovnání důležitosti poradního hlasu

Odpověď na otázku, kdo ovlivňuje mé rozhodnutí, vytváří pomyslnou pyramidu. Na jejím vrcholu je samostatné rozhodnutí žáka a to v obou ročnících. V prostřední části jsou rodiče a přízemí či dno je tvořeno zbývajících možnostmi. Možnost „nejvíce se rozhoduji sám“ vyplnilo 89 žáků devátého ročníku, respektive 80 žáků osmého ročníku. Opačnou možnost „nejméně se rozhoduji sám“ pouze jeden, respektive osm. Alespoň „částečně se radím s rodiči“ zahrlo 105 žáků deváté třídy a 124 žáků osmé třídy. Možnost „nejméně se radím s kamarádem“ označilo 103 žáků devátého ročníku a 136 žáků osmého ročníku. Z tabulky jasně vyplývá, že například pedagogicko-psychologickou poradnu žáci při volbě budoucího povolání vůbec nevyužívají, třebaže jsou na těchto pracovištích specializovaní a školení odborníci, kteří dokáží na základě testů a odborných konzultací podat přesná doporučení. Jako „nejvíce“ ji označili pouze tři z celkového počtu 305 žáků.

Graf 4: porovnání přidělení hlasu s nejvyšší vahou

Graf č. 4, který vychází z tabulky, nám znázorňuje procentuální vyjádření informace o tom, který hlas byl přidělen volbě 1 – nejvyšší důležitost. 78 % všech žáků si zvolilo svůj hlas jako nejdůležitější, přičemž jen 15 % žáků uvedlo jako nejdůležitější rodiče. Otázkou pro další zamyšlení zůstává, zda je to tak vysokým sebevědomím žáků nebo je to výsledek dlouhodobého působení rodičů v předešlých ročnících a letech (například navštěvování kroužků, rodinné diskuze, povolání rodičů apod.).

3.4.2 Sekce II. – všeobecné preference

8. Jak velký má na výběr studia vliv

	9. ročník				8. ročník			
	vůbec není důležité	spíše není důležité	spíše je důležité	je velmi důležité	vůbec není důležité	spíše není důležité	spíše je důležité	je velmi důležité
budoucnost oboru	6	13	65	61	5	13	67	76
finanční náročnost studia	26	55	42	22	16	61	64	20
finanční ohodnocení profese	11	16	87	31	15	30	74	42
rodinná tradice	102	26	8	9	120	24	12	5
studijní schopnosti žáka	9	16	62	58	2	12	88	59
náročnost studia	9	32	72	32	6	42	81	32
přítomnost kam./souroz.	50	50	22	23	77	55	19	10
zájem o obor (kroužky ap.)	15	35	39	56	7	9	39	26

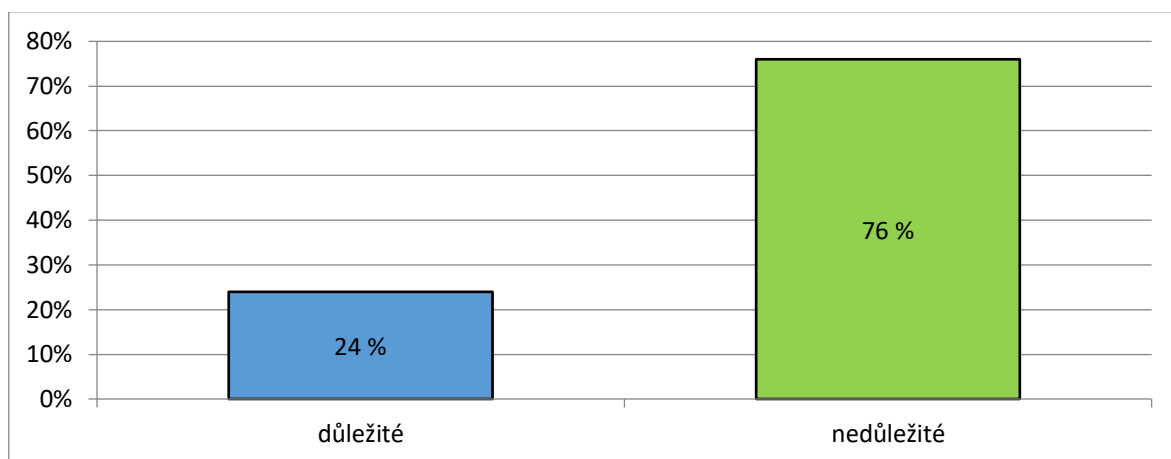
Tabulka 11: všeobecné preference – jak velký má na výběr studia vliv – dle žáků

Budoucnost oboru je velmi důležitá pro velkou většinu žáků obou ročníků. Jen jedenáct žáků uvedlo, že budoucnost není vůbec důležitá.

Finanční náročnost studia byla v dotazníku pro žáky hodnocena průměrně. Rodiče se shodli s žáky obou ročníků.

Finanční ohodnocení profese bylo žáky posouzeno jako spíše důležité. V součtu s velkou důležitostí získalo 76 % proti 24 % „nedůležitosti“.

Žáci devátého i osmého ročníku shodně uvedli, že při volbě povolání prakticky vůbec nezohledňují rodinnou tradici. Jako „velmi důležité“ kritérium ji uvedlo jen 14 žáků, jako „vůbec není důležité“ ji zahrlo 222 žáků. Tuto informaci potvrzuje i výsledek z otázek šest a sedm. Zmíněné otázky spojuje jedna základní myšlenka: jak velký vliv má při rozhodování o budoucím oboru rodina či někdo blízký a jakou váhu této odpovědi přikládá. V otázkách jsou vždy zmiňováni rodiče, sourozenci, kamarádi nebo přátelé a známí rodiny.

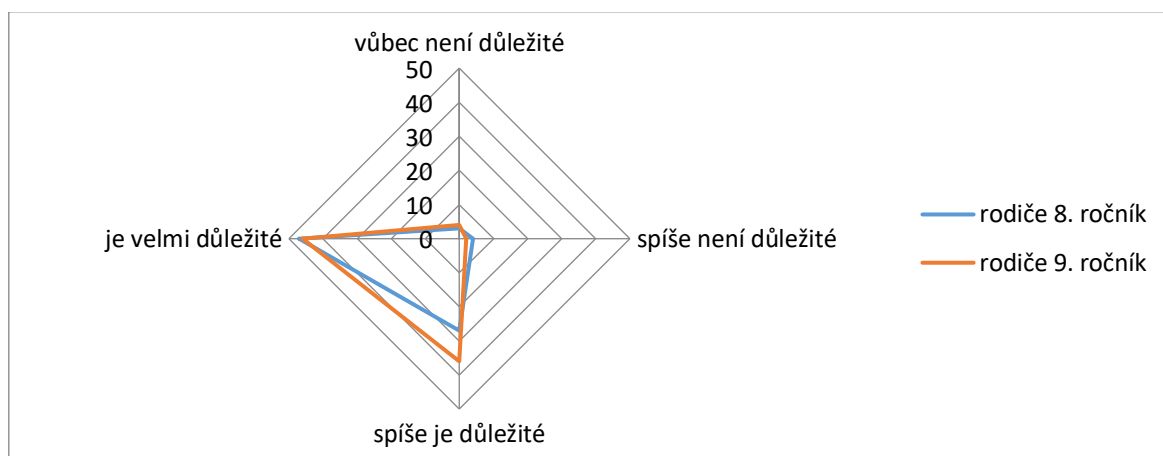
Graf 5: přítomnost sourozence na vybrané střední škole

V otázce číslo šest (*Informace o oboru jsem získal na/od*) respondenti umísťují rodinu až na páté místo ze sedmi možných. V otázce číslo sedm (*mé rozhodnutí ovlivní – nejvíce / částečně / vůbec*), kde žáci porovnávají důležitost poradního hlasu, jsou rodiče „až“ na druhém místě. Tyto údaje jsou potvrzeny právě v otázce číslo osm (*jak velký má na výběr studia vliv*) a jejích podotázkách. Rodinná tradice je brána jako něco velmi nedůležitého při volbě budoucího povolání dítěte a ani přítomnost sourozence na střední škole nebyla brána jako důležitá. Z odpovědí by se tedy dalo vyčíst, že vliv rodiny na současné dospívající slábne nebo rodiče dávají svým dětem více volnosti v rozhodování či jsou obě tyto varianty možné současně.

Další podotázkou v otázce vlivu na výběr povolání jsou studijní schopnosti žáka. Je to předpoklad, který by měl být brán jako jedno z nejdůležitějších kritérií při volbě budoucího povolání. V dotazníku to potvrdili žáci i rodiče (viz tabulka a graf níže).

	vůbec není důležité	spíše není důležité	spíše je důležité	je velmi důležité
rodiče 8. ročník	3	4	27	47
rodiče 9. ročník	4	2	36	46

Tabulka 12: studijní schopnosti žáka – dle rodičů

Graf 6: znázornění důležitosti studijních schopností dle rodičů

153 žáků obou ročníků (což je polovina dotázaných žáků) se shodlo v tom, že je spíše důležité vnímat při volbě náročnost studia.

Přítomnost sourozence je žáky považována jako „spíše nedůležitá“ až jako „vůbec nedůležitá“.

Dle žáků osmých i devátých tříd je důležité až velmi důležité vybírat budoucí povolání dle zájmu o obor, který již dříve projevili v kroužcích nebo jiné zájmové činnosti.

9. Rozhodují se dle

	9. ročník				8. ročník			
	vůbec není důležité	spíše není důležité	spíše je důležité	je velmi důležité	vůbec není důležité	spíše není důležité	spíše je důležité	je velmi důležité
délky vyučovacího dne	76	44	24	1	72	46	33	9
pověsti školy	34	38	58	15	20	42	72	27
vzdálenosti od domova	29	36	53	27	34	53	63	11
dostupného stravování	41	48	40	16	41	60	41	19
vybavení školy	12	35	73	25	9	29	94	29
existence přijímacích zkoušek	21	51	56	17	22	26	79	34
náročnosti závěrečných zkoušek	20	37	57	31	10	29	70	52

Tabulka 13: všeobecné preference – část druhá

Délka vyučovacího dne je na středních školách značně rozdílná. Žáci osmých ani devátých tříd však této informaci při rozhodování nedávají velkou důležitost. Jako velmi důležitou ji označilo jen deset žáků ze 305.

Informace o pověsti školy je mezi žáky značně kolísavá. Největší počet ji označil jako spíše důležitou, ale ani ostatní možnosti nezůstali pozadu. Rodiče se v tomto případě vyjádřili jasněji a označili tuto informaci za velmi důležitou.

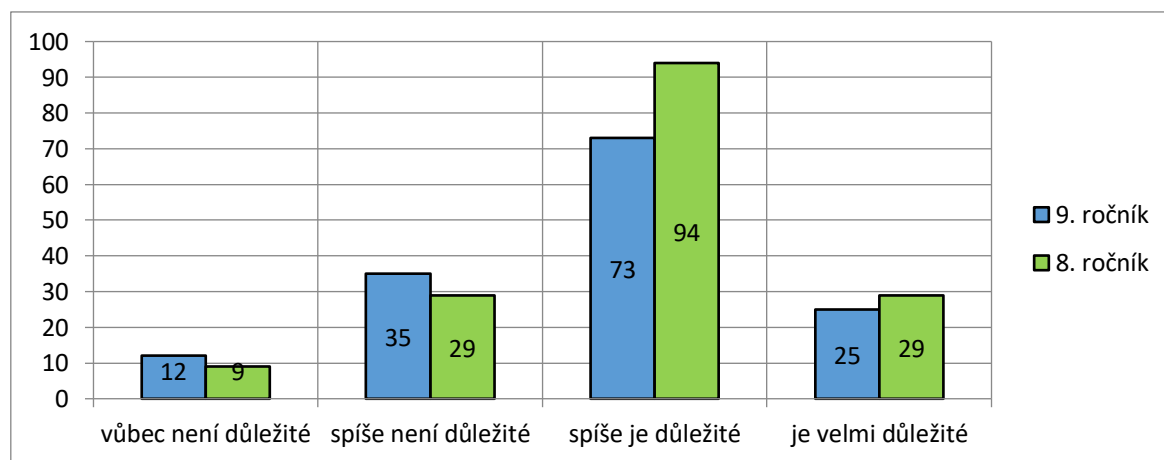
	vůbec není důležitě	spíše není důležitě	spíše je důležitě	je velmi důležitě
rodiče 8. ročník	10	11	26	34
rodiče 9. ročník	7	9	33	29

Tabulka 14: rozhodují se dle pověsti školy – odpověď rodičů

Vzdálenost střední školy od domova nemá opět jednoznačný výsledek. Mírná většina se přiklonila k tomu, že je to spíše důležité zvážit.

Při rozhodování o vhodné střední škole a studovaném oboru je informace o možnosti stravování na dané škole brána jako okrajová. Jako nedůležitou až spíše nedůležitou ji označilo stodevadesát žáků.

Vybavení školy považují žáci za spíše důležité s velkým náskokem před ostatními možnostmi. Rodiče se v otázce vybavenosti školy přidávají ke svým dětem a tuto informaci považují také za důležitou.

Graf 7: důležitost vybavení školy hodnoceno žáky

	vůbec není důležité	spíše není důležité	spíše je důležité	je velmi důležité
rodiče 8. ročník	10	9	35	27
rodiče 9. ročník	2	13	32	31

Tabulka 15: rodiče hodnotí vybavení školy

U otázky „rozhodují se dle přijímacích zkoušek“ došlo k rozdílné odpovědi u žáků osmého a devátého ročníku. Zatímco osmáci tuto informaci považují za spíše důležitou, u devátých ročníků odpověď kolísá mezi spíše důležitou a spíše nedůležitou.

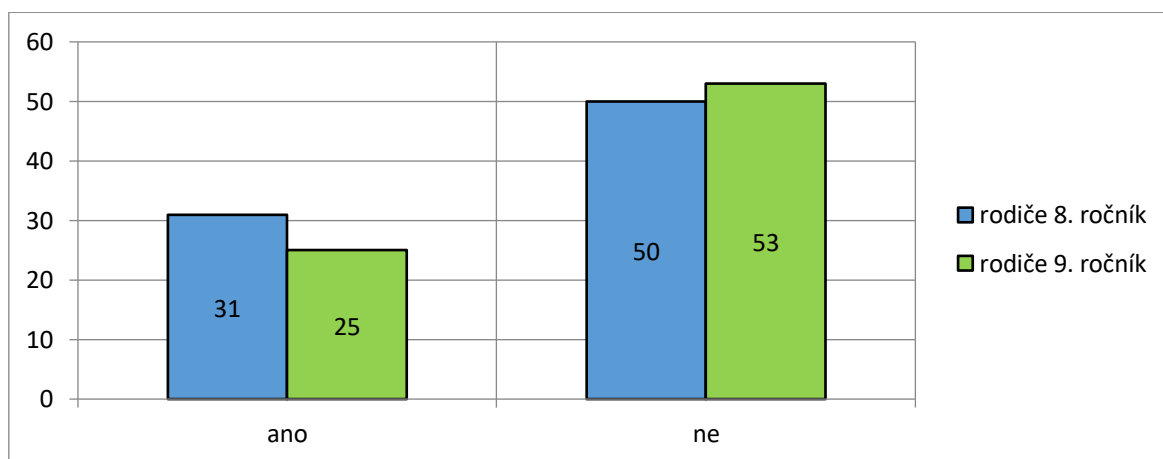
Informaci o náročnosti závěrečných zkoušek považují oba ročníky na spíše důležitou. Vyjádřilo se pro ni 127 žáků.

3.4.3 Sekce III. – finanční preference

10. Preferuji obory se stipendijním programem

	ano	ne
žáci 8. ročník	67	94
žáci 9. ročník	55	90
procentní vyjádření	40 %	60 %

Tabulka 16: preference stipendijních oborů – žáci

Graf 8: preference stipendijních oborů – rodiče

Stipendijní program vznikl s cílem podpořit řemesla, která mají největší nedostatek pracovních sil. Zapojily se do něho jednotlivé kraje ČR a finančním příspěvkem se snaží pomoci školám přilákat žáky do nedostatečně zaplněných učebních oborů. Z odpovědí žáků i jejich rodičů vyplývá, že jim řemesla a učební obory se stipendijním programem nejsou lhostejné, nicméně ve většině případů se pro ně nerozhodují.

Vysvětlení tohoto rozhodnutí by se mohlo skrývat i v odpovědích na otázku číslo tři (*Chtěl bych dosáhnout vzdělání – střední s vyučením / maturitou, vysokoškolské*).

	počet odpovídajících žáků	procentní vyjádření
střední škola s vyučením	58	33 %
střední škola s maturitou	117	67 %

Tabulka 17: porovnání odpovědí žáků, kteří se rozhodovali mezi střední školou s vyučením a střední školou s maturitou

Z tabulky číslo šestnáct je zřejmé, že většina žáků chce dosáhnout středoškolského vzdělání s maturitou. Dosažení středoškolského vzdělání s vyučením chce zvolit pouze 58 žáků. Vezmeme-li v potaz, že stipendijní program se týká pouze učebních oborů, pak z této i předchozí tabulky jasně vyplývá, že na učební obor míří menšina žáků a tedy i využití stipendijních programů je menší.

11. Myslím si, že není důležité, kolik si v budoucí práci vydělám peněz. Důležité je, aby mne bavila.

	souhlasím	nesouhlasím
8. ročník	109	52
9. ročník	97	48
procentní vyjádření	68 %	32 %

Tabulka 18: posouzení preference výše platu a oblíbenosti profese

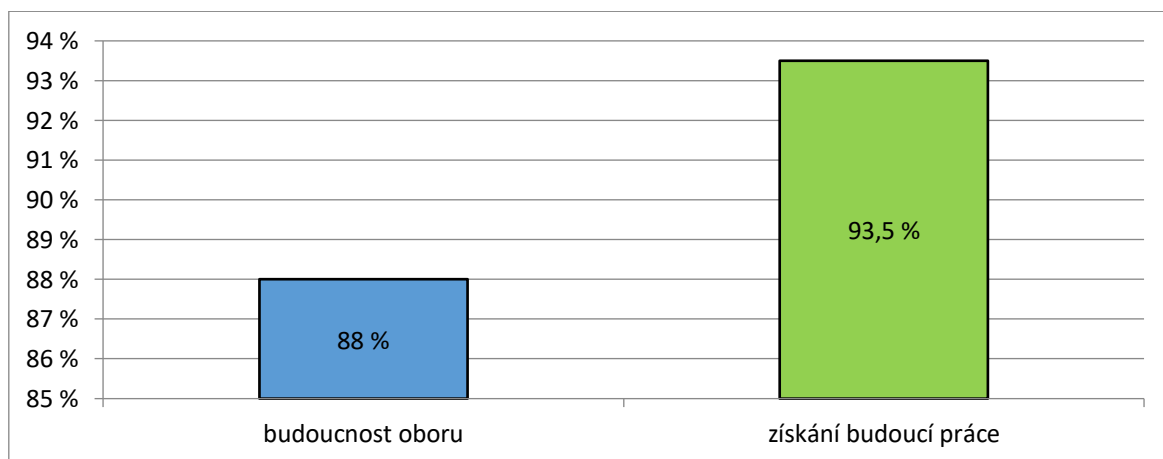
V otázce zaměřené na citlivé posouzení vztahu jednotlivce k penězům se většina žáků osmé i deváté třídy přiklonila na stranu zábavnosti a přitažlivosti profese. Tedy asi dvě třetiny upřednostnily takovou profesi, která je bude bavit a naplňovat, před preferencí finanční.

12. Je důležité před rozhodnutím o budoucím oboru vědět, jakou mám šanci získat v tomto oboru práci?

	ano	ne
8. ročník	152	9
9. ročník	135	10
procentní vyjádření	94 %	6 %

Tabulka 19: posouzení budoucí poptávky po profesi

Žáci osmého i devátého ročníku v této otázce odhalili důležitost takové informace, jako je budoucí poptávka po zvolené profesi a celkem jednoznačně potvrdili, že je pro ně důležité vědět, zda ve zvoleném oboru najdou práci. Ano si zvolilo 94 % žáků.

Graf 9: posouzení důležitosti uvedených kritérií

Zajímavé je porovnání otázek číslo osm (*Jak velký má na výběr studia vliv – budoucnost oboru.*) a dvanáct (*Je důležité před rozhodnutím o budoucím oboru vědět, jakou mám šanci získat v tomto oboru práci?*). Lze z nich vyčíst důležitou informaci pro školy, které nabízejí učební obory, stejně tak i pro trh práce, kde je vysoká poptávka po řemeslech. V otázce osm žáci uvádějí, že přikládají značný význam budoucnosti oboru. 88 % žáků se přiklonilo k této variantě. V otázce dvanáct uvádí 93,5 % žáků, že je důležité před rozhodnutím o budoucím oboru vědět, jakou má šanci v tomto oboru získat práci. Výsledek je potvrzen i otázkou číslo dvanáct pro rodiče (*V současné době je složitější se na trhu práce uplatnit jako absolvent*

učebního oboru.). S tvrzením, že je v současné době složitější se na trhu práce uplatnit jako absolvent učebního oboru nesouhlasí celkem 69 % rodičů obou ročníků.

13. Je důležité před rozhodnutím o budoucím oboru vědět, kolik si v něm mohu vydělat peněz?

	ano	ne
8. ročník	134	27
9. ročník	112	33
procentní vyjádření	80 %	20 %

Tabulka 20: posouzení názoru důležitosti budoucích příjmů

Při pohledu na tabulku dvacet je zjevné, že si většina žáků ověřuje informace o výdělích v jednotlivých oborech. 246 žáků obou ročníků uvedlo, že je pro ně důležité vědět, kolik si v oboru, který se rozhodují studovat, budou moci vydělat peněz. To je celých 80 % všech dotázaných žáků. 20 %, tedy 60 žáků, to jako důležité nevnímá.

14. Čím vyšší stupeň vzdělání dosáhnu, tím více peněz si budu vydělávat.

	souhlasím	nesouhlasím
8. ročník	104	57
9. ročník	69	76
procentní vyjádření	57 %	43 %

Tabulka 21: posouzení názoru žáků na vztah peněz a výše vzdělání

V poslední otázce zabývající se důležitostí financí v okamžiku rozhodování o budoucím povolání žáci odpovídali, zda je dle jejich názoru přímá souvislost mezi výší dosaženého vzdělání a výší pracovního ohodnocení. Mírná 57% většina z 306 žáků se přiklonila k souhlasu s tvrzením v otázce. 133 žáků, což je 43 %, s tvrzením nesouhlasí. Při pohledu do tabulky je také zřejmé, že nesouhlasně se vyjádřilo více žáků devátých tříd, zatímco žáci osmých tříd s tvrzením ve většině souhlasí.

Na téměř totožnou otázku odpovídali i rodiče žáků osmých a devátých ročníků:

Čím vyšší stupeň vzdělání dítě dosáhne, tím více peněz si bude moci vydělat.

	souhlasím	nesouhlasím
rodiče 8. ročník	31	50
rodiče 9. ročník	25	53
procentní vyjádření	40 %	60 %

Tabulka 22: posouzení názoru rodičů na vztah peněz a výše vzdělání

Vyjádření rodičů k téměř stejné otázce, jakou měli žáci, vyjadřuje opačný názor. 103 rodičů, což je 60% většina, s tvrzením uvedeným v otázce nesouhlasí. 56 rodičů se přiklonilo k názoru výhodnosti vyššího vzdělání. Pokud ale porovnáme rodiče i žáky obou ročníků, zjistíme, že pouze žáci osmého ročníku souhlasí většinově s tím, že vyšší vzdělání jim umožní i vyšší příjmy.

4 Závěr

Vznik této práce iniciovalo několik podnětů. Asi nejdůležitějším z nich, který v rozhodující chvíli vedl ke zpracování tématu „motivace žáků při volbě povolání“, byl autorův vlastní zájem o tuto problematiku. V období začátku školního roku pravidelně diskutujeme s žáky prvních ročníků o tom, co je vedlo k výběru oboru nebo k volbě naší školy. Kromě jiného se tím snažíme zjistit informace, které využíváme při náborových aktivitách. Vyhodnocení těchto informací mělo například za výsledek požadavek na otevření nových oborů. To s sebou pochopitelně neslo potřebu získat o cílové skupině podrobné preferenční údaje, což bylo dalším podnětem k vytvoření průzkumu mezi potenciálními uchazeči. A neméně důležitým faktorem byla skutečnost, že autor sám je rodičem dítěte, které si vybírá své budoucí zaměření, a s touto problematikou se tedy setkával i mimo práci.

Bakalářská práce se ve své podstatě zaměřovala na tři hlavní témata.

Primárním a současně nejrozsáhlejším cílem bylo zaměření na širokou škálu výběrových preferencí. Cílem bylo zjistit jejich důležitost a vliv na rozhodnutí vzhledem k času provádění průzkumu. Z hlediska časového vyšlo najevo, že žáci devátých ročníků jsou na konci ledna ve větší míře již rozhodnutí pro konkrétní obor či školu, na rozdíl od žáků osmých ročníků, kteří ve stejném období své rozhodnutí logicky teprve zvažují. Drtivá většina žáků devátých ročníků tak už informace v tuto dobu o oborech/školách posbírala. Žáci osmého ročníku se však ve sběru informací dělili na dvě poloviny – jedna se již sbírání podkladů věnovala, ta druhá zatím vyčkávala. Ve většině parametrů jsou si ale odpovědi obou ročníků velmi podobné. Svá rozhodnutí žáci nejčastěji uzavírali na základě návštěvy dnů otevřených dveří, školních burz nebo z informací na internetu. Při výběru studia často přikládali větší či velkou důležitost budoucnosti oboru, náročnosti studia, svým studijním schopnostem a zájmům. Vybírání školy nejčastěji ovlivňovala její pověst a vybavení. Délku vyučovacího dne nebo dostupnost stravování žáci v průzkumu ponechali bez zájmu.

Sekundární cíl zkoumal otázku rodiny a jejího vlivu na volbu dítěte. Z průzkumu vyplynulo, že žáci se rodiny jako partnera při výběru nezřikají, ale konečné rozhodnutí si chtějí udělat sami. Zkušenost někoho z rodiny nebo přátel je brána spíše jako doplňková než rozhodující. Možnost držet se rodinných tradic při volbě povolání vyloženě propadla. A ani přítomnost

sourozence na vybírané škole žáci při zvažování neberou jako klíčovou. Dalo by se říci, že to koresponduje s procesem emancipace, jak byl popsán v teoretické části.

Terciálním cílem průzkumu byl pohled na finance a jejich vliv na výběr budoucího povolání. Žáci obou ročníků se shodují v tom, že je před výběrem výhodou vědět, jakou mají šanci v oboru nalézt uplatnění a kolik si budou moci vydělat peněz. Nevybírají ale obory podle přítomnosti stipendijního programu a upřednostňují zájem o obor před výší odměny. Jediný názor, ve kterém se žáci osmých ročníků výrazně odlišují od všech ostatních a většinově souhlasí, je mínění, že s výší vzdělání automaticky souvisí vyšší mzda.

Máme-li shrnout osobní spokojenost s výsledky průzkumu, musíme ji posoudit dvěma různými pohledy.

Z hlediska množství zadaných a vrácených dotazníků je návratnost 91 % u žáků možné posoudit jako úspěch, který vychází z velmi dobré koordinace mezi autorem a zadávajícím zástupcem základní školy. 47% návratnost u rodičů je pochopitelně výrazně slabší oproti žákům, nicméně vzhledem k několikanásobnému zprostředkovávání informací je dostatečná.

I z hlediska kvality a kvantity získaných dat je možné říci, že jde o práci úspěšnou. Lze vyčíst velké množství údajů, které výrazně ovlivní autorovu budoucí práci, potažmo činnost celé organizace, kde pracuje. Týká se to například podávání takových informací žákům, které se v průzkumu ukázaly jako nejzásadnější. Větší důraz bude zaměřen na den otevřených dveří. Potvrdilo se i správné načasování různých aktivit a bohužel i nižší zájem o učební obory přes jejich podporu stipendijním programem. Nepotvrdil se předpoklad výrazného vlivu rodičů na rozhodnutí dítěte, nicméně průzkum nevyvrátil jejich vliv v průběhu života i přes emancipační pud dítěte v období puberty.

Při závěrečném zamyšlení nad prací se objevují různá témata, která by ji dále mohla rozvinout. Například průzkum mezi žáky na střední škole s cílem zjistit zpětně názor na jejich rozhodnutí, popřípadě obdobný průzkum mezi absolventy střední školy. Mohlo by to zasáhnout nejen jejich spokojenost, ale i reflexi nad očekáváními a realitou. Dalším tématem by mohly být podmínky a průběh rozhodování při volbě povolání žáků se specifickými poruchami či jiným omezením nebo kariérní změny v dospělosti a následné požadavky na

další vzdělávání dospělých. I toto téma by bylo logickým pokračováním volby povolání žáků základní školy.

Jak již bylo zmíněno několikrát, volba povolání je skutečně jedním z nejdůležitějších okamžiků v životě dítěte. V kontrastu se současnou intenzivní dobou je však skoro jisté, že podobné rozhodnutí nastane v životě mnohokrát a nikdy nebude jisté, zda je to rozhodnutí poslední. Proto je vhodné, aby při podobných rozhodnutích jedinec přihlížel nejen k hmotným statkům, které mu konkrétní práce přinese, ale zejména k dobrému vnitřnímu pocitu z toho, jak se rozhodl, aby mu to, co dělá, dávalo smysl.

„Důležité je, abyste si vybrali co nejblíže svým možnostem, abyste našli v práci alespoň trochu radosti. Nejšťastnější jsou ti, kterým se stane z práce záliba, koníček.“³⁷

³⁷ ŽELEZNÝ, David. *Advokát nebo zedník?: povolání pro život*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006, str. 7.

5 Použitá literatura

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. Edice pedagogické literatury. ISBN 80-85931-79-6.

HOMOLA, Miloslav. *Motivace lidského chování*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1972. Knižnice psychologické literatury.

HRABAL, Vladimír, František MAN a Isabella PAVELKOVÁ. *Psychologické otázky motivace ve škole*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Knižnice psychologické literatury.

KUTÍNOVÁ, Zdeňka a Marie WIEDENOVÁ. *Úvod do psychologie pedagogické a sociální*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, 2001. Studijní texty pro distanční studium. ISBN 80-7083-550-8.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

MEŠKOVÁ, Marta. *Motivace žáků efektivní komunikací: [praktická příručka pro učitele]*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0198-4.

MEZERA, Antonín. *Pro jaké povolání se hodím?: jak si vybrat střední a vyšší odbornou školu a snad i budoucí povolání*. 2., aktualiz. vyd. Brno: Computer Press, 2008. ISBN 978-80-251-2395-9.

NAKONEČNÝ, Milan. *Motivace chování*. 3., přeprac. vyd. V Praze: Triton, 2014. ISBN 978-80-7387-830-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dospívání: učební text pro mistry odborného výcviku*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita, Pedagogická fakulta, 1999. Studijní texty pro dálkové studium. ISBN 80-7083-335-1

VALIŠOVÁ, Alena, Hana KASÍKOVÁ a Miroslav BUREŠ. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.

ŽELEZNÝ, David. *Advokát nebo zedník?: povolání pro život*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. Klub mladých čtenářů (Albatros). ISBN 80-00-01561-7.

6 Zdroje

Interaktivní Informační Systém o uplatnění Absolventů škol. *Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy* [online]. 2014, [2014-03-03]. Dostupné z:

<http://www.infoabsolvent.cz/Rady/Clanek/7-4-02>

Listina základních práv a svobod. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. 2016 [2016-12-03]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Školský zákon, MŠMT ČR. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. 2016 [2016-12-03]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/dokumenty-3/skolsky-zakon>

Ústava České republiky. *Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky*. [online]. 2016 [2016-12-03]. Dostupné z:

<http://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>

Vzdělávací soustava. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy*. [online]. 2016 [2016-12-03]. Dostupné z:

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/vzdelavaci-soustava>

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: *Maslowova pyramida* [online]. 2016 [2016-12-03]. Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Maslowova_pyramida&oldid=12961702

7 Přílohy

dotazník pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ

dotazník pro rodiče žáků 8. a 9. tříd ZŠ

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY 8.A 9.TŘÍD ZŠ

INFORMACE O RESPONDENTOVÍ

(křížkem označte vhodnou odpověď/odpovědi)

1. Jsem v 8.ročníku ☐ 9.ročníku ☐
2. Jsem chlapec ☐ dívka ☐
3. Chtěl bych dosáhnout vzdělání:
střední škola bez maturity/vyučení	☐
střední škola s vyučením	☐
střední škola s maturitou	☐
vysoká škola	☐
nevím	☐
4. V jaké fázi rozhodování výběru studijního oboru jsem (leden 2016)?
- jsem pevně rozhodnutý ☐
- zvažuji možnosti ☐
- ještě jsem se výběru nevěnoval ☐
5. Jaké množství oborů zvažuji?
- jeden obor ☐
- dva podobné obory ☐
- dva rozdílné obory ☐
- nevím ☐
- není důležitý obor, preferuji školu v místě bydliště ☐

6. Informace o oboru
	jsem získal ☐	chci získat ☐
na dni otevřených dveří	☐	☐
na burze škol	☐	☐
v denním tisku	☐	☐
na webových stránkách školy	☐	☐
na webovém informačním serveru	☐	☐
ze zkušeností někoho z rodiny	☐	☐
ze zkušeností přátel/známých	☐	☐
- jinde.....

7. Mé rozhodnutí ovlivní:

(vyberte nejpravděpodobnější odpověď,
1 – ANO, 2 – částečně, 3 – NE)

	1	2	3
rozhodují se sám	-	-	-
rodiče	-	-	-
kamarád/spolužák	-	-	-
poradce na základní škole	-	-	-
poradenské centrum	-	-	-
někdo jiný – kdo:			

VŠEOBECNÉ PREFERENCE

(1 – vůbec není důležité, 2 – spíše není důležité, 3 – spíše je důležité,
4 – je velmi důležité)

8. Jak velký má na výběr studia vliv:

	1	2	3	4
budoucnost oboru	-	-	-	-
finanční náročnost studia	-	-	-	-
finanční ohodnocení profese	-	-	-	-
rodinná tradice	-	-	-	-
studijní schopnosti žáka	-	-	-	-
náročnost studia	-	-	-	-
přítomnost kamaráda/sourozence	-	-	-	-
zájem o obor (kroužky ap.)	-	-	-	-

9. Rozhodují se dle:

délky vyučovacího dne	-	-	-	-
pověsti školy	-	-	-	-
vzdálenosti od domova	-	-	-	-
dostupného stravování	-	-	-	-
vybavení školy	-	-	-	-
existence přijímacích zkoušek	-	-	-	-
náročnosti závěrečných zkoušek	-	-	-	-

FINANČNÍ PREFERENCE (křížkem označte vhodnou odpověď)

10. Preferuji obory se stipendijním programem?

ano ☐ ne ☐

11. Myslím si, že není důležité, kolik si v budoucí práci vydělám peněz. Důležité je, aby mne bavilo:

souhlasím ☐ nesouhlasím ☐

12. Je důležité před rozhodnutím o budoucím oboru vědět, jakou mám šanci získat v tomto oboru práci?

ano ☐ ne ☐

13. Je důležité před rozhodnutím o budoucím oboru vědět, kolik si v něm mohu vydělat peněz?

ano ☐ ne ☐

14. Čím vyšší stupeň vzdělání dosáhnu, tím více peněz si budu vydělávat.

souhlasím ☐ nesouhlasím ☐

DOTAZNÍK PRO RODIČE ŽÁKŮ 8.A 9.TŘÍD ZŠ

INFORMACE O RESPONDENTOVÍ

(křížkem označte vhodnou odpověď/odpovědi)

1. Mě dítě je v 8.ročníku ☐ 9.ročníku ☐
2. Jsem muž ☐ žena ☐
3. Dosažené vzdělání - rodič/předpokládané vzdělání - dítě
	rodič	dítě
základní škola	☐	☐
střední škola bez maturity/vyučení	☐	☐
střední škola s vyučením	☐	☐
střední škola s maturitou	☐	☐
vysokoškolské vzdělání	☐	☐
jiná	☐	☐

4. V jaké fázi rozhodování výběru studijního oboru pro své dítě jsem (leden 2016)?

- jsem pevně rozhodnutý ☐
- zvažuji možnosti ☐
- ještě jsem se výběru nevěnoval ☐

5. Jaké množství oborů zvažuji?

- jeden obor ☐
- dva podobné obory ☐
- dva rozdílné obory ☐
- nevím ☐
- není důležitý obor, preferuji školu v místě bydliště ☐

6. Informace o oboru jsem získal ☐ chci získat ☐

- na dni otevřených dveří ☐
- na burze škol ☐
- v denním tisku ☐
- na webových stránkách školy ☐
- na webovém informačním serveru ☐
- ze zkušeností někoho z rodiny ☐
- ze zkušeností přátel/známých ☐
- jinde.....

VŠEOBECNÉ PREFERENCE

(1 – vůbec není důležité, 2 – spíše není důležité, 3 – spíše je důležité, 4 – je velmi důležité)

7. Jak velký má na výběr studia vliv:

	1	2	3	4
budoucnost oboru	-	-	-	-
finanční náročnost studia	-	-	-	-
finanční ohodnocení profese	-	-	-	-
rodinná tradice	-	-	-	-
studijní schopnosti žáka	-	-	-	-
náročnost studia	-	-	-	-
přítomnost kamaráda/sourozence	-	-	-	-
zájem o obor (kroužky ap.)	-	-	-	-

8. Rozhodují se dle:

délky vyučovacího dne	-	-	-	-
pověsti školy	-	-	-	-
vzdálenosti od domova	-	-	-	-
dostupného stravování	-	-	-	-
vybavení školy	-	-	-	-
existence přijímacích zkoušek	-	-	-	-
náročnosti závěrečných zkoušek	-	-	-	-

FINANČNÍ PREFERENCE (křížkem označte vhodnou odpověď)

9. Preferuji obory se stipendijním programem?

- ano ☐ ne ☐

10. Zjišťuji si ceny kurzů/pomůcek na budoucí škole?

- ano ☐ ne ☐

11. Zjišťuji si zájem o absolventy na trhu práce?

- ano ☐ ne ☐

12. V současné době je složitější se na trhu práce uplatnit jako absolvent učebního oboru.

- souhlasím ☐ nesouhlasím ☐

13. Zvažoval jsem finanční náročnost při zahájení práce v oboru?

- ano ☐ ne ☐

14. Čím vyšší stupeň vzdělání dítě dosáhne, tím více peněz si bude moci vydělat.

- souhlasím ☐ nesouhlasím ☐